Rodoljubni motivi u glazbi Vatroslava Lisinskog

Škoda, Petra

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Academy of Music / Sveučilište u Zagrebu, Muzička akademija**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:116:331585

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

Academy of Music University of Zagreb Digital Repository - DRMA

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU MUZIČKA AKADEMIJA

VIII. ODSJEK

PETRA ŠKODA

RODOLJUBNI MOTIVI U GLAZBI VATROSLAVA LISINSKOG

DIPLOMSKI RAD

ZAGREB, 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU MUZIČKA AKADEMIJA

VIII. ODSJEK

RODOLJUBNI MOTIVI U GLAZBI VATROSLAVA LISINSKOG

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: dr. sc. Sanja Kiš Žuvela, doc.

Studentica: Petra Škoda

Ak. god. 2017./2018.

ZAGREB, 2018.

DIPLOMSKI RAD ODOBRIO MENTOR

dr. sc. Sanja Kiš Žuvela, doc.

_____

Potpis

U Zagrebu, 8. lipnja 2018.

Diplomski rad obranjen 21. lipnja 2018.

POVJERENSTVO:

1. red. prof. art. Marina Novak, predsjednica _____
2. red. prof. art. Tomislav Uhlik, član _____
3. doc. dr. sc. Sanja Kiš Žuvela, članica (mentorica) _____

OPASKA:

PAPIRNATA KOPIJA RADA DOSTAVLJENA JE ZA POHRANU KNJIŽNICI MUZIČKE AKADEMIJE

Sažetak

Ova tema diplomskog rada specifična je jer ukazuje na rodoljubne motive Vatroslava Lisinskog, ali i na njegovu povezanost sa češkom narodnom glazbom i njegov utjecaj na nju. Upravo je ta povezanost dvaju naroda i njihove glazbe bila presudna za Lisinskog te mu je na koncu omogućila da jasnije izrazi rodoljubne motive u prvim hrvatskim operama, solopopijevkama i zborskoj glazbi. Osnovna je namjera u ovome diplomskom radu produbiti svijest o njegovoj ulozi i istražiti njegov doprinos hrvatskoj glazbenoj umjetnosti u vrijeme hrvatskog narodnog preporoda. Fokus rada bit će na istraživanju vokalnog i vokalno-instrumentalnog djela opusa. Nadalje, u radu će se velika važnost pridati prvim dvjema hrvatskim operama *Ljubav i zloba* te *Porin*. Uz opere, proučavat će se rodoljubni motivi prisutni u Lisinskijevim solopopijevkama i zborskoj glazbi čija je originalna ideja proizašla iz proučavanja narodnih melodija. Na koncu, u radu će se ponuditi i mogućnost pedagoško-didaktičkog pristupa primjeni Lisinskijevih djela u radu s učenicima na nastavi Glazbene kulture.

Ključne riječi: Vatroslav Lisinski, hrvatski narodni preporod, rodoljubni motivi, glazba, nastava Glazbene kulture

Summary

The topic of this thesis is specific because it points to the patriotic motives in the works by Vatroslav Lisinski, but also to his relationship with Czech folk music and his influence on it. It was precisely this connection between the two peoples and their music which was crucial to Lisinski and finally helped him to clearly express patriotic motives in the first Croatian operas, solo songs and choral music. The main purpose of this thesis is to deepen the awareness of his role and to explore his contribution to Croatian art music at the time of the Croatian National Revival. The focus will be on the research of Lisinski's vocal and vocal-instrumental works. Furthermore, the study will give great importance to the first two Croatian operas *Love and Malice* and *Porin*. Along with the operas, the thesis also focuses on the patriotic motives of Lisinski's solo songs and choral music, whose original idea derives from the study of folk melodies. Finally, the author will introduce a pedagogical-didactical approach, in order to show the possibilities of using Lisinski's works for teaching elementary school students within the Music Appreciation courses.

Key words: Vatroslav Lisinski, Croatian National Revival, patriotic motives, music, teaching Music Appreciation

SADRŽAJ

1. Uvod ……. 1

2. Komplementarni odnos češke glazbe i Vatroslava Lisinskog ……...3

2. 1. Praško razdoblje Vatroslava Lisinskog (1847. – 1850.)……...5

2. 2. Doticaj Vatroslava Lisinskog s češkom narodnom glazbom.....8

3. Rodoljubni motivi u glazbi Vatroslava Lisinskog …….. 10

3. 1. Prva hrvatska opera *Ljubav i zloba* 11

3. 1. 1. Radnja opere *Ljubav i zloba* prema libretu Janka Cara 12

3. 1. 2. Prednosti i nedostatci u libretu Dimitrija Demetra u usporedbi sa libretom Janka Cara.....14

3. 1. 3. Uloga Lisinskog u nastanku prve opere te okolnosti nastanka praizvedbe *Ljubav i zloba*.....18

3. 2. Druga hrvatska opera Lisinskog: *Porin*.....21

3. 2. 1. Nastanak Demetrova libreta i značajnost likova u operi *Porin*.....22

3. 2. 3. Glazbeno umijeće Lisinskoga u operi *Porin* te rodoljubni elementi u arijama i zborovima 30

3. 3. Odraz rodoljublja u solopopijevkama i zborskoj glazbi Vatroslava Lisinskog 34

4. Obrada rodoljubne tematike u nastavi glazbene kulture na primjeru odabranih djela Vatroslava Lisinskog …….. 43

5. Zaključak …… 59

6. Literatura …… 64

1. Uvod

Vatroslav Lisinski, poznati skladatelj hrvatskog narodnog preporoda, živio je i djelovao u prvoj polovici 19. stoljeća (1819. – 1854.). Svoje obiteljsko ime židovskog podrijetla, Ignatius Fuchs, promijenit će za života u Vatroslav Lisinski. Opće obrazovanje stekao je u Zagrebu, gdje je pohađao dvogodišnji studij filozofije, a potom i dvogodišnju pravničku akademiju. Godine 1841. na nagovor svog prijatelja, pjevača Alberta Štrige, Lisinski je započeo sa skladateljskim radom. Poradi nedostatka glazbenog obrazovanja koje mu je bilo neophodno za daljnje skladanje, Lisinski odlazi u Prag na glazbeno usavršavanje. Štriga je Lisinskom omogućio odlazak u češku prijestolnicu. No, prešavši određenu dobnu granicu, Lisinski se nije mogao upisati kao redoviti student na praški konzervatorij već samo u Orguljašku školu. Privatno je učio kompoziciju i instrumentaciju kod ravnatelja konzervatorija Jana Bedřicha Kittla. Razočaran jer mu nije bilo omogućeno polaganje završnog diplomskog ispita na praškom konzervatoriju, Lisinski se u jesen 1850. godine vratio u Zagreb. Tamo je doživio još veće poniženje i neuspjeh jer mu nije bilo dozvoljeno da radi kao nastavnik u školi Hrvatskoga glazbenog zavoda. Stoga je veoma savjesno obavljao dužnosti besplatnog nadzornika školskih učionica i ostale administrativne poslove. Poradi financijskih problema koji su ga gotovo cijeli život pratili, Lisinski je zarađivao od privatnih satova glasovira. Nakon otkaza u HGZ-u, godinu dana prije svoje smrti radio je kao privremeni sudbeni prislušnik. Lisinski je podnio molbu za mjesto kotarskog bilježnika čije rješenje za života nije dočekao. U listopadu 1853. se razbolio od groznice, a potom 1854. od tzv. vodene bolesti koja je bila presudna za slaboga, već izmučenoga Lisinskog.

U ovom radu naslovljenom *Rodoljubni motivi u glazbi Vatroslava Lisinskog* najveću sam pozornost usmjerila na rodoljubne motive prisutne u Lisinskijevim operama, solopopijevkama i zborskoj glazbi. Koristeći se primarnom i sekundarnom literaturom u radu sam se pozivala na sljedeće važne autore: L. Županovića, F. Kuhača, J. Andreisa, K. Kos, E. Stipčevića, K. Kovačevića i ostale.

Rad sam započela razmatranjem češke narodne glazbe i njezina utjecaja na Lisinskijevo skladateljsko djelovanje. U tri godine studiranja i neprestanog rada na sebi, u Pragu je Lisinski stekao velika znanja o kontrapunktu, kompoziciji i instrumentaciji te je usavršio svoje skladateljske vještine. Iako razočaran što nije upisao praški konzervatorij, Lisinski je volio i cijenio češku kulturu, jezik i narodni melos. Napisao je devetnaest

solopopijevaka na češke tekstove poznatih pjesnika. Da je kod češkog naroda izazvao veliko zanimanje, potvrđuju dva tiskana izdanja: *Šestero českych písní* [*Šest čeških pjesama*] (u Pragu 1850. god.) i *Perly české* [*Češki biseri*] (u Pragu, 1855. god.).

S obzirom na to da je sam živio i djelovao u razdoblju hrvatskoga narodnog preporoda, Lisinski je u svoj raznolik glazbeni opus uvrstio i rodoljubna djela s elementima folklora i narodne glazbe. Razdoblje hrvatskoga narodnog preporoda, odnosno ilirskog pokreta, započelo je 1835. godine, a trajalo je do 1848. godine. To je bio nacionalni, kulturni i politički pokret u Hrvatskoj u čijem je središtu promatranja bio narod, nacionalna svijest te ljubav prema domovini, odn. rodoljublje. Glazbena umjetnost bila je posebno omiljena kod hrvatskih preporoditelja, naročito kod vođe pokreta Ljudevita Gaja. Sam je Gaj budnicom *Još Horvatska ni' propala* pokazao kakvu glazbu skladatelji tog razdoblja trebaju skladati jer je smatrao da je takva melodija pogodna za širenje narodnih ideja te da svojom ljepotom može zainteresirati slušatelje tj. narod. U takvom društveno-političkom okruženju skladao je i Lisinski. Prvu hrvatsku operu *Ljubav i zloba* Lisinski je stvorio na nagovor Alberta Štrige koji je pronašao libretista Janka Cara i instrumentatora Jurja Karla Wiesnera-Morgensterna, a kasnije i izvođače. No, teorijsko znanje Lisinskog i manjkav libreto nisu bili dovoljni da *Ljubav i zloba* postane vrhunsko glazbeno-scensko djelo. Bez obzira na to, publika je objeručke prihvatila operu i u njoj je prepoznala neke odlike rodoljublja. U radu sam nadalje prikazala Carev i Demetrov libreto i praizvedbu *Ljubavi i zlobe* te najnoviju izvedbu koja je snimljena na CD i dostupna javnosti. Za drugu operu *Porin* Lisinski je imao dostatnoga glazbenog znanja te je i njezin ishod bio uspješniji. Solističke arije i zborovi, kao i sama tematika *Porina*, ukazuju na prisutnost rodoljubnih motiva.

Posebnu pozornost u radu posvetila sam vokalnom te vokalno-instrumentalnom dijelu Lisinskijeva opusa, solopopijevkama i zborskoj glazbi. Tematika popijevaka raznolika je, od rodoljubnih, ljubavnih, povijesno-političkih do tema putnika, osamljenika i smrti. Inspiraciju za skladanje Lisinski je pronašao u stihovima poznatih hrvatskih pjesnika narodnog preporoda kao što su Petar Preradović, Ivan Kukuljević Sakcinski, Ivan Trnski, Pavao Štoos, Dimitrija Demeter i dr. Jednako kao solopopijevkama Lisinski se proslavio i zborskim djelima. Pisao ih je za muški, mješoviti i dječji zbor. Jedna od poznatijih zborskih skladbi je zbor Hrvatica iz opere *Porin*.

Na kraju rada čitatelj može kroz pedagoški dio vidjeti moju vlastitu ideju primjene spoznaja stečenih izradom diplomskog rada u nastavi, odnosno primjer jednoga nastavnog

sata Glazbene kulture. Detaljno sam nastojala prikazati pojedina rodoljubna djela Lisinskog za koja sam smatrala da su primjerena uzrastu učenika. Nakana mi je učenike upoznati sa prvijencem Lisinskog, budnicom *Prosto zrakom ptica leti*, operom *Porin*, solopopijevkama *Dvije ptice* i *Život* te biografskim činjenicama.

2. Komplementarni odnos češke glazbe i Vatroslava Lisinskog

Češka se glazbena umjetnost sredinom devetnaestog stoljeća istaknula rodoljubnim elementima u svrhu veličanja važnosti češke nacije i nacionalne neovisnosti. Od početka sedamnaestoga stoljeća Češka je bila pod izravnim utjecajem austrijske vlasti, stoga kao rezultat jake germanizacije, potkraj osamnaestog stoljeća, započinje češki narodni preporod. Godine 1848. građanska je skupština tražila ujedinjenje čeških zemalja kao i ravnopravnost s Nijemcima.[1] Pod austrougarskom vladavinom Češka je nastojala postići veća nacionalna prava pa je češki narod svoje emocije usmjerio prema rodoljubnim ciljevima i ideji veličanja slobodne države.

Pod utjecajem nacionalnoga pokreta Češka se započela osamostaljivati, kako na političkom planu, tako i u kulturnom djelovanju. U narodnom preporodu posebno su se istaknuli i češki skladatelji koji su bili nadahnuti upravo rodoljubnim idejama. Na početku devetnaestog stoljeća, kako u Češkoj tako i u svim zemljama koje su preuzele kulturno-umjetnički pokret romantizma, počelo se više isticati »značenje narodne umjetnosti, koja – osobito na glazbenom području – može postati ne samo moćno sredstvo za jačanje rodoljublja već i uzor umjetničkog stvaranja. Otuda se javlja veliko zanimanje za folklor, oživljeno općim romantičkim stavom. Dodir umjetnika i naroda postaje bliži. … pokušava se, s više ili manje uspjeha, harmonizirati narodne popijevke za različite vokalne sastave.«[2]

Idejom buđenja nacionalne svijesti i samog rodoljublja u češkoj narodnoj glazbi potiče se zanimanje za narodne običaje i folklor, ali i budnice, opere i solopopijevke. Dvojica čeških skladatelja, Smetana i Dvořák, imali su važnu ulogu u buđenju češke nacionalne svijesti. Riječ je o tome da u Češkoj »gajenje zborne glazbe postaje izvorom naglašavanja češke umjetničke nezavisnosti… Iz tog dodira glazba je izašla osvježena; njezin se vidokrug proširio, domet djelovanja postao dalekosežniji, sadržaj humaniji, bliži češkom čovjeku. Genij koji je izvršio taj preobražaj u srcu glazbe i češkog naroda bio je

[1] Usp. S. N.: Češka. U: Ravlić, S. (gl. ur.). *Hrvatska enciklopedija* [mrežno izdanje]. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=13318 (pristup: 6. listopada 2017.).
[2] Andreis, Josip. *Povijest glazbe*, 2. svezak. Zagreb: Liber Mladost, 1976, str. 152.

Bedřich Smetana.«[3] Upravo se Smetana svojim idejama sredinom devetnaestog stoljeća istaknuo kao predvoditelj češke rodoljubne glazbe. Poradi teškog funkcioniranja kulturnog života i materijalnih prilika koje su nastale uslijed Bachova apsolutizma, Smetana je nekoliko godina proveo u Švedskoj, gdje se također istaknuo kao skladatelj. Njegov nacionalni duh i težnja za nacionalnom sviješću brzo su ga usmjerile k domovini gdje je češkoj nacionalnoj operi dao veliki doprinos. Da je utemeljitelj češke nacionalne opere govori nam njegov glazbeni opus koji se sastoji od osam opernih djela.[4] Opera, jedna od glavnih glazbenih vrsta romantizma, imala je ključnu ulogu u širenju rodoljubnih motiva i buđenju nacionalne svijesti. Po uzoru na Smetanu razvio se novi glazbeni pokret pod nazivom smetanizam u kojemu je posebni naglasak bio na češkom jeziku i češkoj narodnoj glazbi.[5]

Smetaninim stopama krenuo je i drugi veliki češki majstor, Antonín Dvořák, koji se također istaknuo u buđenju nacionalne svijesti. Tijekom češkoga narodnog preporoda Dvořák je vjerovao »u stvaralačku moć Slavena. Njega je u prvom redu privlačio glazbeni (i ne samo glazbeni) folklor njegove zemlje; no njegov je svoj široki interes obuhvatio i narodno stvaranje ostalih slavenskih naroda, o čemu, primjerice, svjedoče *Slovanske tance*.«[6] Osim što je on veličao motive češkog folklora u svojoj glazbi, proslavio se i u Sjedinjenim Američkim Državama, u New Yorku, gdje je djelovao na Narodnom konzervatoriju. Tamo se skladatelj susreo sa američkom tradicionalnom glazbenom kulturom Indijanaca i Afroamerikanaca te je, nadahnut melodijama američkih starosjedilaca, skladao svoju najpoznatiju, ujedno i posljednju simfoniju pod nazivom *Iz novog svijeta*. Dvořák se okušao »u stvaranju posebne češke glazbene umjetnosti uz upotrebu svih dostignuća suvremene skladateljske tehnike.«[7] Prema tome, Dvořák je iskoristio gotovo sve skladateljske i misaone mogućnosti koje mu je omogućilo razdoblje kasnijeg romantizma. Nadahnut tim idejama Dvořák je skladao djela koja odišu češkim folklorom, što ih kvalificira kao glazbu nacionalnoga stilskog usmjerenja, a svoj je rodoljubni zanos proširio i na ostale suvremenike.

---

[3] Andreis, Josip. *Povijest glazbe*, 3. svezak. Zagreb: Liber Mladost, 1976, str. 7.
[4] Riječ je o sljedećim operama*: Brandenburžani u Češkoj*, *Prodana nevjesta*, *Dalibor*, *Libuša*, *Dvije udovice*, *Poljubac*, *Tajna i Đavolova stijena*, vidi više o tome u: Andreis, Josip. *Povijest glazbe*, 3. svezak. Zagreb: Liber Mladost, 1976, str. 17.
[5] Usp. Hajek, Emil. Češka muzika. U: Kovačević Krešimir (ur.) i dr., *Muzička enciklopedija*, 1. svezak. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod, 1971, 396-401; str. 398.
[6] Ibid., str. 495.
[7] Ibid., str. 494.

Pod utjecajem glazbenog romantizma i rodoljubnih kretanja kojima je svjedočio kako u Češkoj, tako i u Hrvatskoj, Vatroslav Lisinski mogao je biti uzorom po pitanju uporabe folklornih elemenata u umjetničkom stvaranju skladateljima koji dolaze, poput prethodno istaknutih Smetane i Dvořáka. Prema Županoviću »autentičnost odražavanja češkog glazbenog melosa u autorovim vokalnim radovima na češkom jeziku te njihova umjetnička vrijednost čini skladatelja prethodnikom kasnijih nastojanja Smetane i Dvořáka kao i njihovih sljedbenika.«[8] Duboko razumijevanje stihova čeških pjesnika koje je Lisinski majstorski uglazbio, kao i vješta uporaba folklornih elemenata, također su izvršili značajan utjecaj na češko umjetničko stvaralaštvo.

2. 1. Praško razdoblje Vatroslava Lisinskog (1847. – 1850.)

Nakon teškoga životnog razdoblja obilježenog obiteljskim financijskim problemima i teškim radom na prvoj hrvatskoj operi *Ljubav i zloba*, a koja je istodobno bila veoma prihvaćena od strane hrvatskih rodoljuba, Lisinski se odlučio na daljnje obrazovanje u glazbenom središtu Češke, u Pragu. U vrijeme kada je tamo boravio, Prag je bio grad koji je uživao ugled ne samo među češkima, već i među glazbenicima iz cijele Europe. Sve pozitivne ideje češkoga narodnog preporoda ostvarene su upravo u Pragu, a tamo se odvijao i najveći dio kulturno-umjetničkog života.[9]

Oduševljen ljepotom i veličinom Praga, u jesen 1847. godine Lisinski se ubrzo razočarao čuvši da se ne može upisati na praški konzervatorij zbog premašene starosne dobi. Direktor konzervatorija, kasnije i njegov profesor kompozicije, Jan Bedřich Kittl, ponudio mu je da se upiše barem u Orguljašku školu. No, iz nepoznatih razloga Lisinski nije želio pristati na direktorovu ponudu. Suočen s neuspjehom već na samom početku djelovanja izvan svoje domovine, Lisinski je ipak prihvatio privatne satove iz kompozicije i instrumentacije što mu ih je sam direktor Kittl ponudio. Željan znanja i napredovanja, Lisinski je privatno slušao predavanja iz kontrapunkta kod tadašnjeg ravnatelja i nastavnika Orguljaške škole Karela F. Pitscha. Lisinski je marljivo učio i izvršavao zadatke što mu ih je Kittl zadavao, a »rezultat takvog rada u ovom tromjesečnom razdoblju predstavljaju dvije uvertire, koje s kasnijom trećom čine zaokruženu cjelinu.«[10] Prema

[8] Županović, Lovro. *Život i djelo Vatroslava Lisinskoga*, Zagreb: Muzička biblioteka, 1971, str. 41.
[9] Usp. Županović, Lovro. *Vatroslav Lisinski* (*1819-1854*). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1969, str. 64.
[10] Ibid., str. 67.

tome, Lisinski nije podlegao svom neuspjehu na konzervatoriju, već se usredotočio na samo skladanje, a time i na svoje daljnje napredovanje.

Glazbeni život u Pragu u prva tri desetljeća devetnaestog stoljeća bio je pod utjecajem klasicističke struje. Uvidjevši opasnost za daljnji put skladanja mladog Lisinskog, ilirski pjesnik i knjižničar Stanko Vraz obratio se češkom etnologu K. J. Erbenu. U svome pismu Vraz je napomenuo da »Lisinski istinabog nije čovjek, qui jurat in verba magistri, nu sasvim tim ostavljen u društvu pedanta samih, mogao bi, ako ne izopačiti um svoj, a to barem ili okameniti ili sdvojiti. A i jedno i drugo bila bi nesreća za mladu umjetnost našu.«[11] Vraz je iskazivao zabrinutost za glazbenu budućnost Lisinskog, a osobito je mario da se ne prepusti utjecaju konzervativaca. Ipak »Lisinski je, ne napuštajući smjernice ilirske ideologije, bliske češkim rodoljubnim stremljenjima, otišao novim putem, ostajući svoj u novom.«[12] Kao rezultat samostalnog stvaranja ističu se novonastali Lisinskijevi zborovi, obrada melodije češkog skladatelja Aloisa Jelena *Nad Berounkoum pod Tetínem*, koračnica za glasovir *Český konstituční pochod* i potpuri *Jeka ilirskih napěvah*. Vrhunac Lisinskijeva glazbenog stvaralaštva toga razdoblja očituje se u uvertiri *Jugoslavenka* nastaloj 1848. godine, koja je ujedno i njegovo prvo praško tematski izvorno djelo napisano za orkestar. Nadalje, Lisinski u svom najplodnijem razdoblju piše skladbe koje su »prožete značajkama češkog glazbenog melosa, sve fino iscizelirane i umjetnički zaokružene.«[13] Impresioniranost Lisinskog češkom glazbom i jezikom dovodi do stvaranja dvanaest solopjesama na češki tekst među kojima su se istaknule *Vltava*, *Máj*, *Poustevník* i druge. Plodno i izražajno razdoblje Lisinskog doživjelo je kratki prekid kada je saznao tužnu vijest o smrti sestre Marije iz pisma Alberta Štrige.

Lisinski je bio veoma povezan sa svojom sestrom Marijom i vijest o njezinoj smrti ga je uznemirila i ožalostila, no usprkos velikoj boli Lisinski se nije obeshrabrio, već je prionuo daljnjem skladanju. Ponovno će talent i velika ljubav Lisinskog prema domovini biti posljedica stvaranja novih djela[14] od kojih će se jedno djelo istaknuti i prema Županoviću postati »temelj-kamen novije hrvatske programne glazbe.«[15] Davši joj ime rimske božice rata, Lisinski je svoju uvertiru pod rednim brojem pet nazvao *Bellona*. Sam

---

[11] Kuhač, Franjo Ksaver. *Vatroslav Lisinski i njegovo doba*. Zagreb: Matica Hrvatska, 1904, str. 88.
[12] Andreis, Josip. *Povijest glazbe*, 4. svezak, Zagreb: Liber Mladost, 1976, str. 191.
[13] Županović, Lovro. *Vatroslav Lisinski* (*1819-1854*). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1969, str. 76.
[14] Riječ je o sljedećim djelima: *Šest mazura* za klavir, *Dobrou noc* za muški zbor, solopopijevka *Matce*, dio opere *Porin*, vidi više o tome u: Županović, Lovro. *Vatroslav Lisinski* (*1819-1854*). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1969, str. 77.
[15] Županović, Lovro. *Život i djelo Vatroslava Lisinskoga*. Zagreb: Muzička biblioteka, 1971, str. 24.

naziv uvertire upućuje na emotivno stanje skladatelja koje je vjerojatno bilo povezano sa godišnjicom Slavenskog kongresa. Naime, Slavenski kongres održan je u Pragu od 2. – 12. lipnja 1848. godine, a na njemu se raspravljalo o jedinstvu slavenskih naroda.[16] Lisinski je kao veliki rodoljub, ovom uvertirom želio dati podršku svim ljudima i istaknuti borbu za slobodu, odnosno za svoj narod. Prema tome, rodoljubni aspekti ostvareni u uvertiri *Bellona* odraz su samoga povijesno-političkog konteksta nastanka djela, koji je odredio i glazbenu građu uvertire. Županović navodi kako »glazbena građa pokazuje direktnu povezanost s hrvatskim pučkim melosom.«[17] Nadalje, tvrdi da su u uvertiri upotrijebljene dvije narodne pjesme: *Majka Maru priko mora zvala* i *Djevojka je ružu brala*. Stoga, možemo za uvertiru *Bellona* kazati da zauzima značajno mjesto glazbenog opusa hrvatske programne, ali i folklorom nadahnute rodoljubne glazbe.

Za svog boravka u Pragu, Lisinski se nekoliko puta vraćao u Zagreb, što zbog svoje bolesti, a što radi promjene identiteta. Početkom 1850. godine hrvatska je vlada Lisinskom odobrila promjenu prezimena Fuchs u Lisinski kojim se dotada služio kao umjetnik. Kako bi ostvario svoje ciljeve, ali ciljeve i želje svih rodoljuba, Lisinski odlazi po posljednji puta u Prag.

Želja Vatroslava Lisinskog bila je da mu se dopusti polaganje redovitoga javnog ispita na konzervatoriju u Pragu, koji je tada bio najprestižnija glazbena državna ustanova. Svjestan kulturno-političke situacije u Zagrebu, Lisinski se obratio banu Josipu Jelačiću za pomoć. Ban Jelačić tada je bio jedna od rijetkih ličnosti koja je zaista cijenila Lisinskijev rad, trud i doprinos hrvatskoj preporodnoj glazbi te se zauzeo za skladatelja na sve raspoložive načine. Pokrovitelju konzervatorija, knezu Kamilu Rohanu, bilo je upućeno pismo bana Jelačića u kojem ga ban moli da posreduje kod ravnateljstva i da se Lisinskom dopusti polaganje javnog ispita. Iščekujući odgovor na svoju molbu, Lisinski je ispunjen nadom i zanosom nastavio svoj glazbeni put. Za svoju orkestralnu idilu *Večer* [*Der Abend*], praizvedenu 1850. godine u Pragu, Lisinski je dobio mnogo pozitivnih kritika. O javnoj produkciji na kojoj se izvodila idila *Večer* Vatroslava Lisinskog, časopis *Bohemia* piše ovako: »U idili Lisinskoga, koju je izveo mladenački orkestar, upoznali smo novog skladatelja, koji budi mnoge nade… Poetsko djelovanje takvih idila je izvan svake sumnje,

[16] Usp. S. N.: Slavenski kongres u Pragu. U: Ravlić, S. (gl. ur.). *Hrvatska enciklopedija* [mrežno izdanje]. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=56594 (pristup: 17. travnja 2018.).

[17] Županović, Lovro. *Vatroslav Lisinski* (*1819-1854*). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1969, str. 272.

naročito ako ideja, forma i orkestracija odaju pravog pjesnika, temeljitog glazbenika i vještog instrumentatora, kao što je to ovdje slučaj.«[18] Praška publika, kao i sam profesor kompozicije i instrumentacije J. B. Kittl, prepoznala je kvalitetu i cjelovitost idile *Večer*, ali i onu najintimniju stranu Lisinskog koja ga opisuje kao osjećajnog poeta i liričara. Važno je istaknuti kako je upravo u Pragu nastao najveći dio druge hrvatske opere *Porin*, kao i mnoga druga značajna djela u kojima je Lisinski ostao vjeran svojoj domovini i svom skladateljskom duhu, a sve u korist rodoljublja i hrvatske kulturne baštine.

Dok nije skladao, Lisinski je marljivo učio za javni ispit na praškom konzervatoriju, ne znajući za odgovor na molbu koju je prethodno bio poslao. Ponovno razočaranje, nažalost ne i posljednje u životu Vatroslava Lisinskoga, uslijedilo je kada mu ravnateljstvo konzervatorija nije odobrilo molbu za polaganjem javnog ispita. Pravila konzervatorija bila su izrazito stroga i dosljedna te se prema njima osobama koje su prekoračile određenu životnu dob nije moglo upisati na konzervatorij niti položiti određeni ispit.[19] Jedini vrijedan pisani dokument u kojemu nalazimo potvrdu da se Lisinskoga smatralo darovitim skladateljem bila je svjedodžba koju je dobio od svojih privatnih praških učitelja. Obje svjedodžbe (od Pitscha i Kittla) govore o velikom zalaganju i velikoj marljivosti Vatroslava Lisinskog te naglašavaju izuzetan talent za skladanje.[20] U gradu koji mu je proširio dijapazon glazbenog stvaralaštva i glazbenih mogućnosti, koji mu je omogućio daljnje stručno obrazovanje (iako kod privatnih učitelja), Lisinski je bio nesretan jer nije ostvario svoj najveći cilj. U rujnu 1850. godine Lisinski je odlučio zauvijek napustiti češku prijestolnicu. Otputovao je u svoj rodni Zagreb, ne znajući da razočarenjima i neuspjesima nije došao kraj, već će im uslijediti novi početak.

2. 2. Doticaj Vatroslava Lisinskog s češkom narodnom glazbom

Vatroslav Lisinski proveo je tri godine u Pragu, od kojih je 1849. godina bila najplodnija. Osim što je neprestano skladao i uglazbljivao popijevke u velikom broju na hrvatske, češke pa i njemačke tekstove, Lisinski je s velikim veseljem i željom da nauči što više o kulturi i glazbi grada u kojem se školovao, upoznavao i istraživao fenomene češke

[18] Županović, Lovro. *Vatroslav Lisinski* (*1819-1854*). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1969, str. 86.
[19] Usp. Županović, Lovro. *Život i djelo Vatroslava Lisinskoga*. Zagreb: Muzička biblioteka, 1971, str. 28.
[20] Usp. Kuhač, Franjo Ksaver. *Vatroslav Lisinski i njegovo doba*. Zagreb: Matica Hrvatska, 1904, str. 105.

narodne glazbe. Tako je prema Kuhaču Lisinski poznavao »osobine češke glazbe bolje, nego ma koji tadašnji češki glazbotvorac, ili teoretik.«[21]

Lisinski se nedvojbeno posvetio značajkama češkog glazbenog folklora jednako kao što se posvetio glazbi hrvatskog folklora. O glazbenom talentu Lisinskog pisali su i tadašnji praški stručnjaci i političari. Oni su isticali originalnost glazbenih misli Lisinskog, nježni i osjećajni izražaj koji je utisnuo u svoje melodije, a nadasve su ga smatrali punopravnim skladateljem hrvatskoga narodnog preporoda, čime se i sam Lisinski veoma ponosio.

Tako su čak tri praška lista dala izvještaj o objavljivanju Lisinskijeve zbirke solopopijevaka *Šestero českých písní*. U *Praškom večernjem listu* pisalo je sljedeće: »Vatroslav Lisinski, iz ranijih vijesti već dobro poznati hrvatski skladatelj … predao nam je baš kao za oproštaj 'Šest čeških pjesama u ilirskom prijevodu' u prikladnom i ukusnom izdanju, u nakladi kod Jar. Pospíšila u Pragu.«[22] U zbirci, izdanoj u srpnju 1850. godine, objavljene su sljedeće Lisinskijeve popijevke: *Vltava*, *Slavíček a starost*, *Závist*, *Matce*, *Otčina* i *Poustevník*. U svih šest popijevaka očituje se skladateljev narodni odnosno pučki duh, a s druge strane i njegov romantični duh.[23] Praški kritičari bili su izrazito oduševljeni Lisinskijevom zbirkom koju su na koncu preporučili i ostalim češkim rodoljubima.

U svojim popijevkama iz samih početaka stvaralaštva za glavni lik uzima mladića koji se istaknuo svojom hrabrošću i junaštvom, a kojeg su praški stručnjaci poistovjećivali sa samim Lisinskim. No, oni ga još nazivaju i „Kraljevićem“. Zaista, Lisinski je za češki narod i češku glazbu bio „Kraljević“ u svakom pogledu. U svojoj knjizi Kuhač je ponovno naglasio svoje stavove o utjecaju Lisinskog na češku glazbu ističući kako je Lisinski najdublje shvatio bit i smisao češke narodne glazbe kao i češkog naroda.[24] Da je bio istinski rodoljub i vrhunski poznavalac češke narodne glazbe, uvidjeli su i češki rodoljubi. Godinu dana nakon što je mladi Lisinski preminuo, češki rodoljubi izdali su album *Perly české* na koji su između ostalih uvrstili dvije uglazbljene popijevke Lisinskog.[25] Time su javno iskazali poštovanje i prihvaćenost Lisinskog kao jednog od ponajboljih preporodnih

---

[21] Kuhač, Franjo Ksaver. *Vatroslav Lisinski i njegovo doba*. Zagreb: Matica Hrvatska, 1904, str. 108.
[22] Županović, Lovro. *Vatroslav Lisinski* (*1819-1854*). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1969, str. 87.
[23] Usp. ibid., str. 87.
[24] Usp. ibid., str. 143.
[25] Riječ je o solopopijevkama: *Růže*, *Pohřeb skřivánka*. Na albumu se trebala naći još jedna popijevka Lisinskog pod nazivom *Život*, no takav pothvat bio bi neshvatljiv i nedopustiv tadašnjim češkim skladateljima, vidi više o tome u: Kuhač, Franjo Ksaver. *Vatroslav Lisinski i njegovo doba*. Zagreb: Matica Hrvatska, 1904, str. 131.

skladatelja uopće. Lisinski je kao takav mogao na najbolji i najjednostavniji način izraziti rodoljublje i izvorne značajke češke glazbe i češkog jezika koja će se kasnije očitovati u djelovanju i skladanju velikih čeških skladatelja krajem devetnaestog stoljeća.

3. Rodoljubni motivi u glazbi Vatroslava Lisinskog

Od davnina se u narodu njegovala tradicijska glazba koja je iskazivala ljubav prema svome narodu, prema domovini i prema slobodi. Takva se glazba u službi rodoljublja zadržala sve do danas. Motive koji su usko povezani s folklorom hrvatskoga naroda, koji se stapaju sa narodnim melodijama, legendama i pričama hrvatskog naroda, Vatroslav Lisinski iskazao je upravo u svojoj glazbi. Svojom solopopijevkom *Prosto zrakom ptica leti* [26] Lisinski je dao veliki doprinos i uzor hrvatskoj preporodnoj glazbi, a zatim i ostalim rodoljubnim skladateljima. Zbog svoje vedrine i izražajnosti popijevka *Prosto zrakom ptica leti* postala je jednom od najpoznatijih rodoljubnih i ilirskih budnica. Lisinski u stilskoj figuri ptice govori o borbi za slobodu hrvatskog naroda. U slobodi pojedinac i narod stječu svoj identitet te dostojanstvo, a što je samo po sebi nemoguće ako je pojedinac ili narod ograničen odnosno zarobljen od drugoga. Stoga, metaforičko značenje ptice koju je Lisinski upotrijebio predstavlja zrelost i neovisnost naroda u odnosu na druge te upućuje na prirodno pravo slobodnog življenja. Najbogatiji i najraznovrsniji dio u opusu Lisinskog su upravo vokalne skladbe u kojima se Lisinski mogao najbolje izraziti kao istinski rodoljub.

Nadalje, o rodoljubnim značajkama Lisinskijeve glazbe govori hrvatski etnomuzikolog i melograf Vinko Žganec, koji naglašava važnost narodnog duha koji se razvijao zajedno sa ilirskim pokretom te se kao takav odrazio i u Lisinskijevim djelima. Stoga Žganec tvrdi sljedeće: »Iz Lisinskovih kompozicija uvijek je zračio, pa i danas zrači onaj narodni duh koji je on u njih ulio, a koji nije vezan samo uz formalne elemente u muzičkom okviru narodne pjesme.«[27] Dakle, Lisinski nije samo pomoću formalnih elemenata u narodnoj glazbi (ritam, intervali, melodijske strukture itd.) unio rodoljubne motive u svoja djela već ona zrače rodoljubnošću koja je proizašla iz prethodno spomenutog narodnog duha. Jednakog mišljenja bio je i mađarski skladatelj Béla Bartók koji spominje tri načina na koji seljačka odnosno narodna glazba može utjecati na

[26] Prvotno se solopopijevka zvala *Iz Zagorja*, Lisinski ju je skladao na stihove P. Štoosa. Kasnije je popijevka promijenila naziv u *Prosto zrakom ptica leti* dobivši nove stihove D. Demetra.
[27] Žganec, Vinko. Lisinski i narodni melos, *Zvuk*, 15, 1969, 96-97, str. 288-293, str. 291.

umjetničku glazbu. Jedan od njih je i kako se u djelima skladatelja (u našem slučaju Lisinskog) može očitovati atmosfera seljačke glazbe.[28] Prema mišljenu autora, Bartókova riječ *atmosfera* može se poistovjetiti sa Žgančevim izrazom *narodni duh*. Nedvojbeno je da su Lisinskijeva djela prožeta narodnom atmosferom koja je jednim dijelom proizašla iz narodnih obilježja kao što su folklor i narodne melodije, a drugim dijelom iz Lisinskijeva narodnog i zasigurno rodoljubnog duha.

O vokalnim djelima Lisinskog više će se govoriti u potpoglavljima koja slijede. Nadalje, Lisinski će svoj vrhunac u postizanju rodoljubnih motiva ostvariti u svojoj prvoj operi *Ljubav i zloba* te još dosljednije motive rodoljublja ostvariti u drugoj operi *Porin*. U sljedećem potpoglavlju govorit će se o nastanku prve hrvatske opere *Ljubav i zloba*. Nastojat će se dati i prikazati analiza cjelovitog sadržaja. U potpoglavlju nakon toga govorit će se o još uspješnijoj hrvatskoj operi *Porin*. Veći dio opere nastao je u Pragu pod utjecajem češkog duha i patriotizma. Na koncu, u posljednjem potpoglavlju poseban fokus će se usmjeriti na nastanak solopopijevki i zborske glazbe u Lisinskog. Namjera je da se u tom potpoglavlju prikažu rodoljubni elementi solopopijevke i zborske glazbe u Lisinskoga koje su ga postavile na pijedestal izvrsnih hrvatskih skladatelja.

3. 1. Prva hrvatska opera *Ljubav i zloba*

Veliki uspjeh i ugled među hrvatskim glazbenicima stekao je Lisinski 1841. godine svojom prvom samostalnom solopopijevkom *Prosto zrakom ptica leti*. Popijevka je svoj konačan oblik dobila zahvaljujući Dimitriji Demetru, jednom od vodećih književnika hrvatskoga narodnog preporoda. Na taj je način i započela »suradnja s Demetrom koja će se pokazati tako plodonosnom pri nastanku prve i druge hrvatske opere.«[29] Zaista, libreta Demetra pokazat će se veoma uspješnim i prihvaćenim od strane publike, ali i sam Lisinski će biti zadivljen. No, prije nego će Demeter dati konačan izgled libretu prve hrvatske opere, Lisinski će se suočiti s brojnim poteškoćama i nedostatcima libreta Janka Cara. Na nagovor svoga prijatelja Alberta Štrige i hrvatskih rodoljuba, Lisinski će prihvatiti izazov i okušati se u stvaranju prve hrvatske nacionalne opere.

---

[28] Usp. Bartók, Béla. Vom Einfluß der Bauernmusik auf die Musik unserer Zeit. U: Szabolcsi, Bence (ur.). *Béla Bartók: Weg und Werk*. Kassel & München: Bärenreiter & DTV, 1972, str. 168 - 173.
[29] Paulik, Dalibor. *Hrvatski operni libreto*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2005, str. 69.

3. 1. 1. Radnja opere *Ljubav i zloba* prema libretu Janka Cara

Između glazbenog života u Hrvatskoj početkom devetnaestoga i istodobnih pojava u Rusiji mogu se raspoznati određena slična kretanja. Svojim se radom u Rusiji istaknuo ruski skladatelj Mihail Ivanovič Glinka koji je napisao prvu rusku nacionalnu operu *Ivan Susanjin* (1836. g.), a Štriga je čuvši za veliki uspjeh ruske opere, želio postići da i hrvatski narod ima vlastitu nacionalnu operu. Taj mu je pothvat pošao za rukom kada je pronašao libretista amatera Janka Cara. On se tada po prvi puta susreo s pisanjem opernog libreta te je savjete i ideje za taj posao tražio i izvan Hrvatske. Car će svoj libreto u potpunosti dovršiti, ali neće ispuniti očekivanja Lisinskog. U ožujku 1844. godine, tijekom nastajanja opere, neki odlomci i arije bili su koncertno izvedeni pred zagrebačkom publikom.

Zbog velikog uspjeha i zadovoljstva što ga je iskazivala publika, Lisinski je povjerovao da će njegova opera *Ljubav i zloba* uskoro doživjeti i cjelovitu izvedbu. Međutim, uslijed mnogobrojnih problema na koje je nailazio, rad na operi će zastati. Naime, Carev operni libreto, ponajviše jezik i stih, uzrokovali su još »veće teškoće od onih dramaturških manjkavosti u crtanju karaktera i artikulaciji priče. Arije, dueti, tercet i kvartet omeđeni su nepravilnim osmercima i desetercima… Kakva poslastica za skladatelja, koji ostaje sapet krutim i jednoličnim stihom nespretnih rima i samovoljne akcentuacije!«[30] Lisinski je po uzoru na Ljudevita Gaja savršeno poznavao pravopis i gramatiku hrvatskog jezika pa se uz skladanje morao pobrinuti i o jezičnim nedostatcima Careva libreta. Sve to je iziskivalo još više novog rada i neprekidnih prerada libreta, samim time i glazbe koja se nije uklapala u novonastalu situaciju.

Nadalje ćemo se ukratko osvrnuti na likove i radnju opere prema Carevu libretu. Likovi što ih je Janko Car naveo u svom libretu bili su:

Vezalić, vlastelin
Ljubica, vlastelinova kći
Alberto.
Ljudevit, Albertov pobratim
Vukosav, Albertov suparnik
Branko.
Skup poljodjelaca.
Skup građana.[31]

[30] Car, Janko, Demeter, Dimitrija. *Libreti opera Vatroslava Lisinskog*. Zagreb: Matica hrvatska, 1999, str. 137-138.
[31] Ibid., str. 134.

Radnja prvog čina započinje zborom žetelaca koji se vraćaju na dvor. Odvijala se ispred Vezalićeve kuće. Alberto i Vukosav vole kćerku vlastelina Vezalića, Ljubicu. No, otac je namijenio Ljubicu Vukosavu. Ljubica naprotiv voli Alberta zbog čega će se Vukosav uvrijediti i pomno pripremiti osvetu Albertu. Čin završava tercetom Ljubice, Vezalića i Vukosava u kojemu svaki od likova iznosi svoje osjećaje i raspoloženje. Tako će osvetoljubiv Vukosav prijetiti nasiljem, Vezalić će se ponadati da će njegova kćer Ljubica s vremenom zavoljeti Vukosava, a Ljubica će biti očajna zbog očeve odluke o ženidbi. Nakon što će vlastelin zabraniti svojoj kćerki da se viđa sa voljenim Albertom, Ljubica će iznijeti svoju tužaljku u kojoj čezne za njime.

Ljubičinom tužaljkom započinje drugi čin opere. Alberto će dolazeći čuti Ljubičinu tužaljku te će u ljubavnom duetu sa Ljubicom prisegnuti na vječnu ljubav. Sve to promatraju Vukosav i njegov sluga Branko koji će zajedno osmisliti plan osvete, odnosno ubojstvo Alberta koje će trebati izvršiti Branko. Vukosav će neodlučnom Branku dati eliksir za ohrabrenje. U međuvremenu, Ljubica će izbjegavati voljenog Alberta prema zapovijedi svoga oca. Ožalošćen i iznenađen Alberto posegnut će za vlastitim mačem da se probode, ali će se predomisliti. Na to dolazi lukavi Vukosav i odlazi u kuću. Branko koristi priliku kako bi ubio Alberta, no prevelika količina otrova će ga onesposobiti za sam čin ubojstva. Branko će past onesviješten i uvidjet će da ga je njegov gospodar Vukosav otrovao napitkom kako bi se riješio svjedoka, odnosno Branka. Iz kuće će izaći Vukosav i Ljubica. Alberto i Vukosav tada započinju dvoboj mačevima, iz kojega će Alberto izaći kao pobjednik. Ljudevit će neopreznost Vukosava iskoristiti kako bi Ljubici, Vezaliću, Albertu i skupu građana ispričao plan o Albertovu ubojstvu što ga je prethodno čuo. Nakon toga svi su saznali za zlobne namjere Vukosava koji si je na kraju mačem oduzeo život. Na prijedlog Ljudevita, Vezalić će pristati na vjenčanje Ljubice i Alberta. Radnja opere završava zborom građana koji će uz soliste izvesti pjesmu zahvalnicu. Njezin tekst naglašava da će svako zlo biti kažnjeno te da ne postoji takvo zlo koje ljubav ne može pobijediti.

Libreto dvočinke *Ljubav i zloba* sadržavao je mnoge nedostatke i nelogičnosti koje Vatroslav Lisinski, a potom i ostali rodoljubi nisu mogli dopustiti. Stoga je na nagovor Štrige da preradi Carev libreto, poznati hrvatski pisac Dimitrija Demeter sa zadovoljstvom pristao dovršiti libreto. U vrijeme kada je nastajala prva hrvatska opera (1844. g.), Demeter je bio poznat »ne samo kao najuvaženiji preporodni poznavalac kazališne problematike nego i kao najspretniji domaći pisac kazališnih djela. Toliki ugled stekao je svojim

dotadašnjim organizatorskim, publicističkim i izvornim stvaralačkim radom, kojim je bio postigao veoma zapažene rezultate.«[32] Uglavnom, Demeter se istaknuo svojim mnogobrojnim sposobnostima i postignućima, osobito na području libreta i kazališta. Da je Demeter bio veliki štovatelj glazbe Lisinskog, poznato nam je iz već spomenute solopopijevke *Prosto zrakom ptica leti* čije je stihove Demeter napisao. Poznavajući romantički, a nadasve rodoljubni izraz Vatroslava Lisinskog, kojeg je ujedno i sam Demeter posjedovao, ne začuđuje činjenica da je Demeter pristao na preradu Careva libreta.

3. 1. 2. Prednosti i nedostatci u libretu Dimitrija Demetra u usporedbi sa libretom Janka Cara

Demeter je vidjevši libreto Cara uklonio mnoge njegove nedostatke, no neke je i ostavio nedirnutim. Od Cara je zadržao dva čina opere te svih šest glavnih likova, a promijenio imena dvaju likova te karakterizaciju likova. Demeter je smatrao da sama radnja opere nije dovoljno razrađena kao niti scensko zbivanje opere. Prvi korak u izmjeni libreta sastojao se u promjeni mjesta i vremena zbivanja opere. Demeter je umjesto Careva lokalnog bidermajera radnju smjestio u okolicu Splita početkom šesnaestog stoljeća. Time je previdio veliku pogrešku koja će se kasnije očitovati i u ostalim njegovim djelima, a bit će prisutna i u drugoj hrvatskoj operi. Demetrov propust očitovao se »time što je radnju prebacio za trista godina unatrag, a nije izmijenio karaktere likova,… ljudi XVI stoljeća žive i reagiraju načinom XIX stoljeća.«[33] Demeter nije prihvatio jednostavnost i sentimentalnost koja je bila usko povezana sa rodoljubljem bidermajera[34] već je stvorio tipičnu povijesnu operu koja je imala naglasak na životu građanstva. Više govora o radnji Demetrova libreta bit će kasnije u ovom potpoglavlju. Županović navodi kako je Demeter uočio sljedeći problem: »dramaturški je radnja vođena veoma blijedo, s čestim zastojima zbog mnogih monologa glavnih junaka. Uz to je neproporcionalno podijeljena na prizore unutar činova… Naročito je nefunkcionalno iskorišten zbor: on nastupa svega dva puta, na početku i na kraju opere. Loša strana libreta su i stihovi: oni su potpuno nepjesnički,

[32] Županović, Lovro. *Vatroslav Lisinski* (*1819-1854*). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1969, str. 305.
[33] Usp. ibid., str. 308.
[34] S. N.: bidermajer. U: Ravlić, S. (gl. ur.). *Hrvatska enciklopedija* [mrežno izdanje]. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, http://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=7492 (pristup: 25. listopada 2017.).

diletantski,…«[35] Sve te nedostatke Demeter je uvidio i na najbolji mogući način ispravio. Radnju je učinio vedrijom i bogatijom, što se posebno vidjelo u načinu izrade kostima likova, koji su za tadašnje vrijeme bili najkvalitetnije izrađeni te su zasigurno doprinijeli bogatom izgledu cijele opere. Zboru je Demeter dao značajniju i živahniju ulogu u operi time što ga je razdvojio na manje grupe, primjerice mirni vrtlari, raspjevani i razigrani vrtlari, krvožedni hajduci, hrabri i ponosni seljaci itd.[36] Prema tome, Demeter je zboru dao veću ulogu nego što je Car to učinio sa svojim zborom poljodjelaca i zborom građana. Iako je zapazio da su jezik i stihovi libreta nepjesnički i nezgrapni, Demeter ih nije uvelike promijenio. Naime, jezične nedostatke, poput pogrešne rime i nepoznavanja gramatičke pismenosti u Cara, Demeter je s lakoćom ispravio. No, Demeter bi često pogrešno akcentuirao riječ kako bi dobio što kvalitetniju rimu među samim stihovima.

Vrijednosti Demetrova libreta istaknuo je već i spomenuti pjesnik Stanko Vraz koji se u svom osvrtu na praizvedbu opere *Ljubav i zloba* 1846. godine »divio libretu, ističući blagozvučnost i lirički uzlet stihova, jer je pjevanje duša opere.«[37] U nastavku rada, osvrnut ćemo se na likove i radnju opere prema libretu Dimitrija Demetra, a protagonisti i ostali likovi što ih je Demeter naveo u svom libretu bili su:

Velimir Knez, bivši vojvoda šplitski

Ljubica, njegova kći

Vukosav
Obren } dalmatinski plemići
Ljudevit

Branko, sluga Vukosavov.

Seljaci, seljanke, vrtlari, poljodjelci, vojnici i sluge Velimirovi,
hajduci Vukosava, ter seljaci Ljudevita.[38]

Demeter je u svojemu novom libretu vlastelina Vezalića promijenio u bivšeg vojvodu kneza Velimira, a glavnog protagonista Alberta u Obrena. Također je Demeter povećao ulogu zbora što se jasno vidi na popisu likova (seljaci, seljanke, vrtlari, itd.).

---

[35] Županović, Lovro. *Vatroslav Lisinski* (*1819-1854*). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1969, str. 307.
[36] Usp. Car, Janko, Demeter, Dimitrija. *Libreti opera Vatroslava Lisinskog*. Zagreb: Matica hrvatska, 1999, str. 143.
[37] Paulik, Dalibor. *Hrvatski operni libreto*, Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2005, str. 74.
[38] Usp. Car, Janko, Demeter, Dimitrija. *Libreti opera Vatroslava Lisinskog*. Zagreb: Matica hrvatska, 1999, str. 139.

Operni libreto Demetra također se sastojao od dva čina, koji su bili podijeljeni u 26 brojeva. Radnja prvog čina započinje u vrtu dvorca kneza Velimira. Počinje pjesmom zahvalnicom koju će izvesti zbor vrtlara. Ljubica, kći kneza Velimira voli Obrena. Usprkos očevoj naklonosti Vukosavu, Ljubica je nesretna i trpi zbog ljubavi prema Obrenu. Nakon Ljubičine tužaljke, pojavit će se Obren koji će joj izjaviti ljubav, koja im pak biva zabranjena od strane kneza Velimira. Ponovno će se u činu pojaviti zbor, i to zbor poljodjelaca koji će zahvaljivati Bogu za plodnu žetvu. U jednom susretu u gradu Obren i Vukosav će se sukobiti sa mačevima zbog ljubavi prema Ljubici. Čuvši buku oružja, Ljubica će pokušati razdvojiti i smiriti Obrena i Vukosava, ali bez uspjeha. Obren je bio spreman poslušati Ljubicu, no Vukosav je svojim riječima istaknuo kako je Ljubica pripala njemu očevom voljom te je time još više razljutio Obrena koji je nastavio borbu. Dvoboj će prekinuti Velimir koji će na scenu stupiti zajedno sa svojim naoružanim slugama te će zauvijek protjerati obojicu suparnika sa svog posjeda.

U finalu prvoga čina sudjelovat će sekstet i zbor koji će izraziti svoje osjećaje i raspoloženje, dok će zbor svojim tekstom izreći mišljenje o kneževoj odluci da izgoni oba suparnika sa posjeda. Tako će u sekstetu solista Ljubica iskazati svoj očaj, Vukosav mržnju prema Obrenu i želju za osvetom, Obren će ponovno zadobiti želju za ustrajanjem u ljubavi, Velimir će postati odlučniji i biti će neustrašiv u svojim odlukama.

Radnja drugog čina započet će potajnim sastankom Ljubice i Obrena u vrtu, ne primijetivši Vukosava, koji ih u vrtu prisluškuje. Vukosav je uspio steći naklonost kneza Velimira, kojega je stoga obavijestio kako je Obren prekršio zapovijed i došao na posjed. Ljubica i Obren prisegnut će ponovno na vječnu ljubav, ne bojeći se smrtne opasnosti. Velimir je obećavši ruku Ljubice Vukosavu, prisilio kćer da napiše pismo Obrenu u kojem mu govori da se našalila sa njegovim osjećajima. Umjesto ponovnog sastanka s Ljubicom, Obren će od nje dobiti spomenuto pismo koje će ga navesti na samoubojstvo. U međuvremenu će sluga Branko obavijestiti svog gospodara Vukosava kako je u grad kriomice odveo dvadeset svojih hajduka koji će na dogovoreni znak pobiti stražu i zarobiti kneza s kćerkom. Njihov opaki plan čut će sakriveni Ljudevit. U trenutku kada će Obren pokušati samoubojstvo, iz grada će se začuti pucanj i trublje. Započet će hajdučki napad. Obren odmah odustaje od samoubojstva, vadi mač i odlučuje se pridružiti borbi s neprijateljima. Velimirov dvor bit će osvojen, a Vukosav će slaviti svoju pobjedu efektnom arijom i recitativom. Hajduci će izvesti zarobljenike, Ljubicu, Velimira i ranjenog Obrena, dok će se Vukosav i hajduci spremati smaknuti zarobljenike. Vukosav će poslati hajduke

da spale grad, ali pojavit će se Ljudevit koji je okupio vjerne seljake koji svladavaju napadače. Ljudevit će ustrijeliti Vukosava i time ga spriječiti da ubije nožem Ljubicu. Seljaci će svladati hajduke, osloboditi zarobljenike i zajedno sa Ljubicom izvesti pjesmu zahvalnicu. Glavni protagonisti su nadišli sve zapreke i zahvaljuju Bogu što je ljubav nadvladala zlobu.

Demeter je, preuzevši karakterizaciju svih likova Careva libreta, preuzeo i sve njihove slabosti i nedorađenosti. Županović ističe kako Demeter nije »dirao ni u njihovu često premalo opravdanu i nedovoljnu angažiranost u radnji: oni se pojavljuju onda kad to zatreba piscu a ne logičnom slijedu događaja. Odatle i njihova neuvjerljivost, iskonstruiranost njihovih čina,…«[39] Demeter se zadovoljio istom karakterizacijom likova kakvu je imao i Car, te iste likove nije uspio prikazati uvjerljivima, čak je proizvoljno ubacivao likove u radnju, a povrh svega napisao je stihove koji se nisu izražavali pravom pjesničkom dušom kakvom je Demeter umio pisati. Prema tome, nameće se pitanje zašto ni Demetru nije pošlo za rukom da napravi preradu libreta koja bi ispunila sva očekivanja ne samo Štrige i Lisinskog, nego i ostalih hrvatskih rodoljuba koji su svo povjerenje i svu nadu povjerili tada uglednom Demetru. Zbor koji je zahvaljujući Demetru dobio znatno veću i važniju ulogu, postat će pečat cjelokupne opere. Na zadnjim stihovima opere počiva ideja i sam naslov prve hrvatske opere *Ljubav i zloba* koje izvodi upravo zbor. Finale opere završava ovim stihovima:

Slava tebi na nebesi',
Ljubav koj svedj branio jesi.
Tvoja učini milost sada,
Ljubav zlobu da nadvlada.[40]

Zbor svojim sretnim završetkom opere zahvaljuje Bogu na pobjedi ljubavi nad zlom. Po tome je ova opera u skladu s tada suvremenim ranoromantičarskim stilom, koji je podrazumijevao sretan završetak, pritom naglašavajući ljubav kao najuzvišeniju emociju koju čovjek posjeduje. Lisinski će se u svojim zborskim ulomcima u operi proslaviti i dokazati kao uspješan skladatelj zborskoga sloga.

---

[39] Županović, Lovro. *Vatroslav Lisinski* (*1819-1854*). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1969, str. 311.
[40] Car, Janko, Demeter, Dimitrija. *Libreti opera Vatroslava Lisinskog*. Zagreb: Matica hrvatska, 1999, str. 130.

Demeter je bio zaslužan za uklanjanje mnogih nedostataka Careva libreta, ali neke ključne nedostatke propustio je popraviti. Demeter se zadovoljio »samo optičkim učinkom preradbe, potpuno zatajivši tamo gdje je bilo opravdano očekivati da će podići vrijednost libreta prve novije hrvatske opere. Nije se mnogo uzdigao iznad Cara, …«[41] Prerada libreta trebala je obogatiti radnju i uvesti čvrstoću i uvjerljivost same opere te omogućiti Lisinskom slobodu u skladanju. Međutim, poradi lošeg libreta opera će se sve manje izvoditi i nikada neće postati repertoarno djelo. No, vlastiti instinkt i umjetnički ukus koji će mladi Lisinski u najvećoj mjeri skladanja iskazati samostalno, dat će veći naglasak glazbi koja će u većoj mjeri nadopuniti i prekriti nedostatke libreta. Možda se opera neće izvoditi u cjelini, ali će se neki važniji dijelovi (primjerice zborski ulomci ili poznate arije Ljubice i Obrena itd.) zasigurno naći na nekome koncertnom programu kao zasebni dijelovi iz prve hrvatske opere *Ljubav i zloba*.

3. 1. 3. Uloga Lisinskog u nastanku prve opere te okolnosti nastanka praizvedbe *Ljubav i zloba*

Lisinski je svoju prvu operu *Ljubav i zloba* skladao pod utjecajem talijanskoga opernog stvarralaštva koje je tada bilo snažno prisutno u Zagrebu. Pod utjecajem talijanske romantičke struje prva opera Lisinskog je po svojoj formi opera s brojevima, dok u glazbenom smislu ona odiše tipičnim duhom tadašnjih talijanskih opera. Lisinski je svoj prvijenac »shvatio ne samo veoma ozbiljno nego ga je – bar s vanjske strane – nastojao obaviti tako da prva novija hrvatska opera u tome što manje zaostane za sličnim ostvarenjima onoga vremena.«[42] U tom je pogledu postavio velike tehničke zahtjeve na sve izvođače koji su sudjelovali u operi. Dionice vokalnih solista tretirao je koncertantno. Velikim rasponom glasa i primjenom koloratura u svim dionicama (sopranskoj, tenorskoj, baritonskoj i basovskoj) Lisinski je iskazao velike ambicije koje je gajio za uspjeh svoje prve opere. Također, velike zahtjeve je postavio i na zborove i na orkestralnu partituru koja tehnički nije bila jednostavna. U orkestraciji mu je pomogao njegov učitelj glazbe, Juraj Karlo Wiesner-Morgenstern, koji je bio poznat kao koralist zagrebačke katedrale.

Wiesner-Morgenstern je, kao i Lisinski, bio veliki rodoljub i poznavatelj hrvatskoga glazbenog folklora te je uvidio povijesnu važnost nastanka prve opere na hrvatskom

[41] Županović, Lovro. *Vatroslav Lisinski* (*1819-1854*). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1969, str. 315.
[42] Usp. ibid., str. 316.

jeziku.[43] Nakon mnogobrojnih koncerata na kojima su bili izvođeni samo poneki dijelovi opere *Ljubav i zloba*, po prvi je puta 28. ožujka 1846. godine bila praizvedena zagrebačkoj publici u tadašnjemu Stankovićevu kazalištu na Gornjem gradu. Praizvedba opere bila je veliki uspjeh i doživjela je brojna priznanja. U onodobnim su časopisima izlazile samo pozitivne kritike hrvatskih rodoljuba i predstavnika hrvatskoga naroda. Klaić u svojoj knjizi navodi prikaz praizvedbe opere koji opisuje Lisinskog kao vrijednog mlađahnog domoljuba. Nadalje, o Lisinskom govori sljedeće: »ali nikada ni pomislili nismo, da bi on pri svoj svojoj vještini kadar bio izvesti tako izvrsno muzikalno djelo, kao što je rečena opera po sudu svih u Zagrebu nalazećih se domaćih i inostranih znalaca muzike i umjetnosti… premda smo njegov neobični dar u ovoj struci umjetnosti uvijek visoko cijenili.«[44] Lisinski je tek po završetku praizvedbe stekao zasluženu slavu i poštovanje hrvatskih domoljuba. Međutim, nisu svi glazbenici znali cijeniti njegov trud te nisu prepoznali glazbeni talent u Lisinskom. Takav stav spram Lisinskog djelomice je rezultat samog njegova karaktera, jer je bio veoma povučen te introvertiran i nije se volio isticati svojim skladateljskim uspjesima, a dijelom su ga hrvatski rodoljubi i hrvatski narod smatrali nedovoljno obrazovanim i iskazivali neistinite stavove o Lisinskom s kojima se mladi skladatelj nije mogao nositi.

Ipak, usredotočimo se na razdoblje kada je Lisinski zasluženo mogao uživati u oduševljenju hrvatskog naroda čuvši praizvedbu svojega prvijenca. Skromni Lisinski mislio je samo na dobrobit hrvatskog naroda i želio je da prepoznaju njegovo istinsko rodoljublje, a njegova želja se ostvarila u nekoliko navrata. Stanko Vraz je u svojoj kritici praizvedbe opere *Ljubav i zloba* Lisinskoga iznio sljedeću misao: »Kao što je klima naše zemlje nješto posrednjega među talijanskom i njemačkom, isto tako je i u ovom djelu talijanska slast i vatra s njemačkom silom i učenošću, nu na slavjanski način zajedno slivena.«[45] Vraz je ovom rečenicom želio ukazati na uspješnu suradnju Lisinskog s njegovim učiteljem Wiesner-Morgensternom u nastanku prve hrvatske opere. Lisinski je obasut talijanskim manirama u radu s Wiesner-Morgensternom koji je posjedovao znanja i umijeća njemačkih romantičara skladao operu koja je u sebi objedinila hrvatsko rodoljublje i hrvatski patriotski zanos.

---

[43] Usp. Stipčević, Ennio. *Hrvatska glazba: povijest hrvatske glazbe do 20. stoljeća*. Zagreb: Školska knjiga, 1997, str. 168.
[44] Klaić, Vjekoslav. *Vatroslav Lisinski i prve dvije hrvatske opere*. Zagreb: St. Kugli, 1919, str. 11.
[45] Stipčević, Ennio. *Hrvatska glazba: povijest hrvatske glazbe do 20. stoljeća*. Zagreb: Školska knjiga, 1997, str. 175.

Opera *Ljubav i zloba* 1846. godine izvodila se još četiri puta pred prepunim gledalištem, što ju je potvrdilo kao važan društveni događaj. Sva mjesta u kazalištu su bila popunjena, u tolikoj mjeri da su se mnogi morali vraćati svojim kućama. Publika je iskazivala veliko oduševljenje i zahvalu Lisinskom što je hrvatskom narodu podario prvu operu. Opera *Ljubav i zloba* nastala je u svega dvije godine (1843. – 1845.) uz dvije prerade libreta. Lisinski je marljivo skladao kako bi nova opera što prije bila predstavljena zagrebačkoj publici. U praizvedbi opere posebno su se istaknuli pjevači Stöger-Stazić (u ulozi Vukosava, tenor I), Štriga (u ulozi Obrena, bariton), Wiesner-Livadić (u ulozi Velinira, bas I), Pichler (u ulozi Ljudevita, tenor II), Wiesner-Morgenstern (u ulozi Branka, bas) i grofica Sidonija Erdödy-Rubido (u ulozi Ljubice, sopran). Kao dirigent, redatelj i scenograf istaknuli su se Nijemci Angel, Hörnstein i Steiner. Oduševljenje hrvatskih domoljuba prvom hrvatskom operom urodilo je idejom da se izda partitura opere, ali zbog financijskih razloga ideja se nije uspjela ostvariti. Unatoč tome, opera Lisinskog je pri svakoj izvedbi bila prihvaćena te oduševljenje i zanos što ju je iskazivala publika bili su samom Lisinskom više nego dovoljni.

Solopjevači i »zborovi svaki bi put bili pozdravljeni živim klicanjem i čestim odobravanjem. U ono su doba vrijedili pjevači više negoli orkestar, a najmanje komponist. Lisinskoga nije to ni najmanje smetalo, nije bio ambiciozan, a silno se plašio javnosti. On nije nikada imao smisla za bučne izlive patriotizma, pa je bio presretan, što je umjesto njega njegovo djelo progovorilo.«[46] Lisinski je sva svoja djela posvetio hrvatskom narodu pa je njegov najveći uspjeh bio kada je i publika bila zadovoljna. Bio je svjestan da piše za hrvatsku glazbenu scenu te je nastojao ispuniti očekivanja hrvatske publike, a što mu je na kraju i uspjelo.

Opera *Ljubav i zloba* bila je posljednji puta u 19. stoljeću izvedena 1871. godine, a potom tek 1946. godine povodom 100. obljetnice izvođenja praizvedbe. Uvevši neke nove likove i razradivši samu radnju opere, tekst je tada preradio hrvatski pisac i prevoditelj Tito Strozzi. Povodom 150. obljetnice prve praizvedbe opere, godine 1996. opera *Ljubav i zloba* je izvedena u Hrvatskome narodnom kazalištu u Zagrebu. Sljedeća značajna izvedba opere bila je 7. svibnja 2015. godine u Koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskog. U izvedbi je sudjelovao Zbor i Simfonijski orkestar HRT-a pod dirigentskim vodstvom maestra Mladena Tarbuka. Od vokalnih solista istaknuli su se Evelin Novak (u ulozi Ljubice, sopran), Domagoj Dorotić (u ulozi Vukosava, tenor), Leon Košavić (u ulozi Obrena,

[46] Kassowitz-Cvijić, Antonija. *Vatroslav Lisinski u kolu Ilira*. Zagreb: Matica hrvatska, 1919, str. 121-122.

bariton), Giorgio Surian (u ulozi kneza Velimira, bas-bariton), Mario Bokun (u ulozi Ljudevita, tenor) i Stefano Surian (u ulozi Branka, tenor). Opera je, umjesto scenski, realizirana kao koncertna izvedba. Naime, maestro Tarbuk je rekonstrukcijom rukopisnih partitura izdvojio sve stilske odlike koje je tada Lisinski bio unio u partituru i izradio novu partituru. Time je pred publikom bila izvedena identična verzija opere kakva je bila izvedena na dan praizvedbe, 1846. godine. Već iduće, 2016. godine u istom izvođačkom sastavu, opera je snimljena i objavljena na nosaču zvuka. Time je opera *Ljubav i zloba* dobila svoje prvo diskografsko izdanje, a ujedno se i obilježila 170. obljetnica praizvedbe.

3. 2. Druga hrvatska opera Lisinskog: *Porin*

Godinu dana nakon praizvedbe *Ljubavi i zlobe* Lisinski će započeti svoj rad i na drugoj hrvatskoj operi, *Porin*, koja će označiti prekretnicu u hrvatskoj glazbenoj i kulturnoj povijesti. Na tome svojemu drugom glazbeno-scenskom djelu Lisinski je započeo s radom za svoga boravka u Pragu, kamo je bio otišao sa željom da se usavrši u skladateljskom umijeću. U trenutku skladanja te svoje druge opere imao je za sobom iskustvo stvaranja prve opere i brojnih solopopijevaka. U Pragu je stekao i dodatnu naobrazbu radeći s Kittlom i Pitschom te su njegove skladateljske vještine u tri godine neprestanog rada uznapredovale. Stoga se Lisinski započinjući rad na operi *Porin* osjećao s tehničke strane mnogo sigurniji nego u vrijeme kada je skladao svoju prvu operu *Ljubav i zloba*.

Lisinski će se u operi *Porin* iskazati svojim urođenim stvaralačkim duhom i skladateljskom tehnikom kojom će pokazati veliko umijeće i veliki potencijal.[47] Opera *Porin* će tako postati nezaobilaznim dijelom hrvatske operne literature i jedna od najizvođenijih opera u Hrvatskome narodnom kazalištu nakon 1990. godine. Svoju drugu operu, Lisinski će dovršiti 11. siječnja 1851. godine u Zagrebu. Uvjeren u kvalitetu *Porina*, Lisinski se obratio ravnateljstvu u Prag i slavnom tenoru Staziću da se založe za izvođenje nove opere. No, odgovor na molbu Lisinskog nikada nije stigao. Poradi političkih neprilika i Bachova apsolutizma Lisinski nije doživio izvedbu svoje opere *Porin*. Tek će 43 godine poslije skladateljeve smrti, 1897. godine opera biti izvedena. Opera *Porin* »nije samo remek – djelo hrvatske glazbene romantike, već je i Demetrov shakespearski modelirani

[47] Usp. Klaić, Vjekoslav. *Vatroslav Lisinski i prve dvije hrvatske opere*. Zagreb: St. Kugli, 1919, str. 25.

libreto,… drama dakle, koja zavređuje trajnu pozornost.«[48] Libreto Porina, a na nagovor Štrige, Demeter je pisao po uzoru na operna libreta iz prve polovice devetnaestog stoljeća. Demeter je uzor pronašao u njemačkom skladatelju Giacomu Meyerbeeru, koji se sa svojim stilom *velike opere* istaknuo u operi *Hugenoti*.

3. 2. 1. Nastanak Demetrova libreta i značajnost likova u operi *Porin*

U Demetrovu libretu pronalaze se sličnosti s Verdijevom operom *Nabucco*, ali i s djelima velikog engleskog književnika Shakespearea. Demeter je svojom praizvedbom povijesne tragedije *Teuta* doživio veliki scenski neuspjeh. Stoga se operom Porin želio iskupiti za nedostatke koji su obilježili *Teutu*. Samu ideju za nastanak libreta Demeter je pronašao u već postojećoj scenskoj slici („*tableau*“) *Oslobođenje Hrvata od franačkog jarma*, koju je sam oblikovao i praizveo 1847. godine u obliku *intermezza* u kazalištu.[49] U izvedbi *tableaua* sudjelovalo je sedamdeset osoba s dojmljivim i raskošnim kostimima te je bio zabilježen velik uspjeh.[50] Detaljan sadržaj te velike scenske slike nepoznat je, no Demeter je uoči pisanja libreta imao jasan nacrt scenskog okvira koji će novonastala opera sadržavati.

Sadržaj za libreto Demeter je našao u 31. glavi djela *O upravljanju Carstvom* [*De administrando imperio*] bizantskoga cara Konstantina VII. Porfirogeneta. Na pisanje libreta Demetra je potaknuo sljedeći odlomak: »Neko vrijeme pokoravahu se i Hrvati, koji su bili u Dalmaciji, Francima… koji su prema njima postupali tako okrutno, da su i dojenčad hrvatsku ubijali i bacali psima. Ne podnoseći to Hrvati, pobuniše se i poubijaše franačku gospodu. Zbog toga krene na njih iz Franačke velika vojska. Nakon sedam godina ratovanja Hrvati konačno ipak nadvladaju i poubijaju sve Franke i njihova zapovjednika Kocila. Od tada postadoše slobodni i nezavisni… i biše pokršteni za vladanja kneza Porina.«[51] Porfirogenet u svojem 31. poglavlju pod nazivom *O Hrvatima i pokrajini u kojoj sada stanuju* proučava podrijetlo Hrvata, njihove običaje i društveno uređenje države.

---

[48] Car, Janko, Demeter, Dimitrija. *Libreti opera Vatroslava Lisinskog*. Zagreb: Matica hrvatska, 1999, str. 212.
[49] Usp. Županović, Lovro. *Vatroslav Lisinski* (*1819-1854*). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1969, str. 352.
[50] Usp. Turkalj, Nenad. *Prema glazbi*: *zapisi o hrvatskoj glazbi*. Zagreb: Hrvatsko društvo skladatelja: Cantus d.o.o., 2003, str. 30.
[51] Demeter, Dimitrija. *Porin*. Zagreb: GRECH, 1995, str. 75-76.

U svojemu poglavlju Porfirogenet jasno donosi problematiku doseljenja i pokrštenja Hrvata. Tako spominje dugogodišnji rat između Hrvata pod vodstvom kneza Porina i franačke vojske pod vodstvom vođe Kocelina. Hrvati su pobijedivši franačku vojsku postali slobodni i nezavisni, a zatim su za vladavine kneza Porina pokršteni. Na spomenutim podacima Demeter je zasnovao svoju fabulu koju je u libretu razradio u pet činova. Libreto je povezao s tadašnjim strujanjima preporodnog vremena koja su bila teška za Hrvate. Simbolička poruka sadržana u libretu opere *Porin* odnosila se na oslobođenje Hrvata i hrvatskih krajeva od stranih agresora. Tako je Demetrova poruka bila vrlo aktualna u vrijeme kada je Hrvatska bila politički i teritorijalno razjedinjena. Demeter je operu *Porin* nazvao viteškom operom, čime je naglasio karakter naslovnog lika, Porina. Budući da stvara vitešku, a ne povijesnu operu, Demeter je želio dati naglasak na likove koji trebaju biti prožeti strašću. To se odnosi na ljubomoru i suparništvo dviju žena zbog muškarca, ali i na veličanje rodoljublja i borbe za slobodu. Na nekoliko mjesta u libretu Demeter je naglasio da je Porin vitez u pravom smislu te riječi. Odlikuje se dobrim ratničkim poslom, ali i pruža pomoć svima kojima je ona potrebna.[52] Nešto više o glavnim likovima biti će rečeno kasnije. Demeter je u svojem libretu naveo sljedeće likove:

Kocelin, vođa franačke vojske i upravitelj Hrvatske
Irmengarda, njegova sestra
Klotilda, njezina dvorjakinja
Klodvig, Kocelinov pisar
Porin, hrvatski plemić
Sveslav, starac, bivši hrvatski vojnik
Zorka, njegova hranjenica
Lotar, Kocelinov dvorjanin
Tamničar
Pogubnik
Zbor franačke gospode
Zbor Hrvata
Zbor Hrvatica[53]

[52]Usp. ibid., str. 77.
[53] Car, Janko, Demeter, Dimitrija. *Libreti opera Vatroslava Lisinskog*. Zagreb: Matica hrvatska, 1999, str. 149.

Radnja opere smještena je u razdoblje od godine 823. do godine 830. poslije Krista. Demeter je u svom libretu razradio događaje do te mjere da ih je odredio vremenskim razdobljem od svega nekoliko dana. To će biti naročito vidljivo od trećeg čina nadalje, kada će se radnja intenzivirati. Ljubavna priča dana u obliku trokuta – kao što je to bio slučaj i u prvoj operi *Ljubav i zloba* – provlačit će se kroz čitavu radnju libreta. No osnovna zamisao Demetrovog libreta imala je naglasak na veličanju hrvatskog naroda, na isticanju njegovih vrlina i posebnosti, na slavljenju slobode te na poticanju borbe protiv tuđinske, odnosno franačke vlasti.[54] Radnja opere kroz ukupno pet činova prikazuje romantičnu stranu u većoj mjeri negoli je to bilo prikazano u operi *Ljubav i zloba* te je radnja usmjerena oko jednog junaka, plemića Porina. Ukratko ću opisati sadržaj opere po činovima.

Radnja prvoga čina događa se u dvorani u Kocelinovu gradu. Naime, poglavar Kocelin pozvao je svu franačku gospodu u svoj dvor kako bi im priopćio vijest da im je car poklonio zemlju onih hrvatskih velikaša koji se nisu pokorili franačkoj vlasti. Prije nego što je Kocelin postao poglavarom, Franci su pobijedili Hrvate i pogubili im vođu Ljudevita Posavskog. Kako bi se domogao posjeda hrvatskih plemića, knez Kocelin franačkoj gospodi obrazlaže svoj plan u kojem namjerava smaknuti sve hrvatske plemiće. Kako bi postigao svoj naum, Kocelin će pozvati sve hrvatske plemiće na svečanost koju će upriličiti s ciljem da ih sve pobije. Tada će sva franačka gospoda odobriti plan svoga kneza Kocelina, osim njegova pisara Klodviga koji će ih pokušati odvratiti od te strašne zamisli. Prisutna gospoda će se zakleti Kocelinu na čuvanje tajne i na provođenje njegova plana, a Klodviga će ismijavati. Razgovor Kocelina s franačkom gospodom čula je i njegova sestra Irmengarda. Ona je zaljubljena u hrvatskog plemića Porina koji joj je jednom prilikom u lovu spasio život. Irmengarda odlučuje uz pomoć svoje sobarice Klotilde pozvati Porina na sastanak kako bi mu odala plan svoga brata Kocelina. Efektni završetak prvog čina odvit će se u duetu Porina i Irmengarde koji pripadaju suprotnim taborima. Porin će obećati Irmengardi da se neće odazvati pozivu na svečanost koju će prirediti Kocelin.

Na brdovitim i strmim klisurama zbor Hrvatica će na samom početku drugoga čina pobuditi lirski ugođaj. One će tražiti Zorku, kćerku poginulog kneza Ljudevita Posavskog koja se zajedno sa svojim djedom Sveslavom povukla u brda kako bi oboma spasili život. Zorka je često žalovala nad očevim grobom i svojom pjesmom iznašala tugu zbog gubitka oca, ali i gubitka hrvatske slobode. Ponekad bi njezinu pjesmu čuo i hrvatski plemić Porin

[54] Usp. Paulik, Dalibor. *Hrvatski operni libreto*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga, 2005, str. 78.

dok je odlazio u lov. Porin se odmah zaljubio u Zorku i slijedio je po šumi, no Zorka mu je uvijek izmicala. Jednoga jutra Porin je uporno išao za Zorkom te je prateći je došao do jedne sakrivene pećine u kojoj su boravili Zorka i njezin djed Sveslav. Upravo u to vrijeme se u pećini održavao sastanak Sveslava i hrvatskih plemića koji su dogovarali plan kako će se osloboditi franačke vlasti i ropstva. Porin je ušao u pećinu i dobivši od Sveslava obećanje da će dati ruku svoje othranjene unuke Zorke, ako se kao vojskovođa postavi na čelo naroda i oslobodi domovinu, pa Porin na to odlučno pristane. Zorka izjavljuje Porinu da će mu postati žena ako se će se iz bitke vratiti kao pobjednik. Tom prigodom Zorka predaje Porinu očev mač koji je simbol borbe i pobjede.

Veliko finale drugoga čina izvode svi protagonisti i zbor u kojemu Demeter nekoliko puta ponavlja riječ *sloboda* kako bi dodatno naglasio želju za pobjedom i slobodom. U polumračnom ozračju Kocelinova dvora započinje treći čin. Porin je upozorio hrvatske plemiće na opasnost koju priprema Kocelin na svome dvoru te se nitko od njih nije odazvao na Kocelinovu svečanost. Za izdaju je bio optužen Klodvig koji se svojevremeno nije bio složio sa Kocelinovim planom. Kocelin naređuje da ga odvedu u zatvor. Irmengarda vidjevši da će Klodvig nevin stradati, priznaje bratu da je ona upozorila Porina na plan jer ga ljubi. Kocelin je ogorčen i duboko iznenađen. Kako bi se osvetio Irmengardi, Kocelin joj govori da Porin voli Zorku. U međuvremenu Kocelin je dao zatvoriti Zorku i Sveslava. Irmengarda saznavši da Porin voli Zorku pati, a brat će joj omogućiti da se osveti svojoj suparnici. Kocelin će Irmengardi dati svoj prsten koji će joj otvoriti tamnička vrata i dati joj pravo da raspolaže Zorkinim životom kako želi.

U drugome dijelu čina ozračje i scena se mijenjaju u hrvatski tabor gdje se pobjedničkom pjesmom slavi pobjeda Porina nad Francima. No, njegovu radost će narušiti vijest da su Zorka i Sveslav zarobljeni u franačkoj tamnici. Vjerujući da ih je Kocelin već dao pogubiti, Porin poziva Hrvate u boj da osveti smrt svoje drage i njezinog djeda.

Odlučna borba zbiva se iza scene između Hrvata i Franaka, a Kocelin na sceni priča njezin tijek i traži konja kako bi pobjegao. Monologom Kocelina koji se osjeća poraženim započinje četvrti čin. U mračnoj tamnici Sveslav bdije i moli za Zorkin spas. U ćeliju dolazi Irmengarda koja nudi Zorki slobodu u zamjenu da se odrekne svoje ljubavi prema Porinu. U protivnom će ju izručiti krvniku. Irmengarda će, uvidjevši da je Zorka zbog svoje ljubavi spremna i umrijeti, pustiti Zorku i Sveslava na slobodu. Tako će se Irmengarda odjednom preobraziti u osobu punu sućuti i ponudit će Zorki svoje prijateljstvo.

Davorija kojom narod slavi Porinovu pobjedu i oslobođenje domovine od Franaka predstavlja početak posljednjeg čina opere. Irmengarda biva zarobljena te govori nesretnom Porinu kako je sama ubila Zorku i Sveslava. Porin joj gotovo povjeruje i želi je ubiti no u tom trenu se pojavljuju Zorka i Sveslav govoreći pravu istinu. Na to će se Porin pokajati što je htio ubiti Irmengardu. Donose ranjenoga Kocelina koji na samrti proklinje sestru. Irmengarda, ne mogavši podnijeti gubitak ljubavi voljenog Porina i prokletstvo brata, iščupa iz pojasa bratov nož i ubija se pred zaprepaštenim svjedocima. Kocelin će oprostiti nesretnoj sestri, a potom će i sam umrijeti.

Zbor Hrvata za finale će opere izvesti pjesmu u kojoj će izraziti istinsku sućut. Osnovni pokretač radnje su ljudske strasti, borba za izabranika srca i borba za slobodu. Svi ti navedeni elementi koincidiraju s romantičnim karakterom libreta. S obzirom da je opera nastala pod utjecajem preporodnih ideja i težnji, Demetru je osnovna zamisao radnje bila usko povezana s poviješću te se uz romantičnu provlači i povijesna pozadina libreta. Radnja opere *Porin* zasniva se na pet glavnih i dva sporedna lika oko kojih se isprepliću dramski sukobi. Hrvatski plemić Porin, starac Sveslav i mlada djevojka Zorka pripadnici su hrvatskog tabora, dok su u franačkom taboru vođa Kocelin i njegova sestra Irmengarda. Sporednim likovima smatraju se dvorjakinja Klotilda i Kocelinov pisar Klodvig. Glavni dramski lik je dakle »idealan tip romantičnog junaka. U njegovu liku sadržane su najpozitivnije karakteristike koje ga čine izuzetkom među hrvatskim plemićima.«[55] Porin je plemenit, velikodušan, spreman zaštititi ugrožene i slabe. Odlučan je i hrabar u borbi pa je stoga idealan tip romantičnog junaka. Porin je veliki domoljub i sloboda naroda mu je od iznimne važnosti. No, ljubav je glavni pokretač njegovih postupaka. Porin je ponajprije romantični zaljubljenik iz kojega progovara ljubav prema Zorki, a tek onda junak naroda (nacije).[56] Nasuprot plemenitom Porinu, na franačkoj strani je zapovjednik Kocelin »tipični zavojevač, nagao i silnik«[57], koji je pun zla, brutalnosti i moralne izopačenosti. Kocelin je zaista takva izopačena ličnost, ali samo u prvom činu. Kroz razvoj radnje Demeter ga postupno preobražava u sve pozitivniju ličnost da bi u samom finalu opere iskazao velike simpatije prema liku Kocelina. Tako će Kocelin biti brat koji će imati razumijevanja za ljubav svoje sestre Irmengarde prema Porinu te će se na kraju pokajati za svoja nedjela. Upravo će tim nepromišljenim postupkom Demeter uzrokovati »najveći nedostatak libreta,

---

[55] Županović, Lovro. *Vatroslav Lisinski* (*1819-1854*). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1969, str. 355.
[56] Usp. Paulik, Dalibor. *Hrvatski operni libreto*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga, 2005, str. 87.
[57] Demeter, Dimitrija. *Porin*. Zagreb: GRECH, 1995, str. 77.

ne samo sa stajališta ocrtavanja likova nego i s obzirom na dosljednost sprovođenja glavne ideje.«[58]

Demeter je svojim simpatijama za Kocelina koji nanosi zlo Hrvatskoj i hrvatskome narodu skrenuo od početne ideje radnje. Glavna idejna koncepcija radnje trebala je doživjeti svoj vrhunac u oslobođenju naroda od dugogodišnjeg ropstva koji se događao u trećem činu. Umjesto sretnog završetka i izricanja slave pobjednicima, nelogičnost libreta iskazana je prizorom žaljenja poraženog protivnika gdje zbor završava tragičnim tonovima. Posljednji stihovi libreta koje Lisinski nije uglazbio, a povezani su upravo sa nelogičnostima koje su spomenute netom prije glase:

Žestoko se Hrvat bije,
Protivnika no kad shara,
Jer njegova gine žara
Ko pred vjetrom gusti dim![59]

Zorka je dosljednije razrađen lik od Porina. Zorka je puna nježnosti, suptilna, hrabra, ali je spremna poginuti zbog ljubavi prema Porinu. Međutim, Zorka je svjesna svojega podrijetla i tomu podređuje sve svoje postupke. Lik Zorke sadrži jedinstvo ličnosti kao i logičnost svih njenih postupaka. Zorkina suparnica Irmengarda trebala je biti opisana kao negativna ličnost koja se svojim postupcima suprotstavlja Zorki. Međutim, Demeter je zamislio Irmengardu kao junakinju punu dobrote i plemenitosti, koja bi za Porina učinila sve pa čak žrtvovala i vlastiti život. Time je Irmengarda postala, kako navodi Županović, »najmanje uvjerljiv lik libreta, jer toliko savršenstva ne može se naći u jednom biću čak ni u opernim libretima, a kamoli u stvarnom životu.«[60] Demeter likom Irmengarde nije uspio postići protutežu liku Zorke koja je bila neophodna u nastanku rodoljubne opere.

Lik hrvatskog starca Sveslava pun je mudrosti i znanja. On je zaštitnik Zorke, čuvar narodnih tradicija i običaja. Trebao je biti jedan od nositelja radnje, ali je zapravo samo usmjeravao radnju njezinu daljnjem toku. Sporedan lik oko kojega je nastao zaplet u radnji je veoma topao lik Kocelinova pisara Klodviga, »intelektualca u feudalnom zvjerskom

---

[58] Županović, Lovro. *Vatroslav Lisinski* (*1819-1854*). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1969, str. 357.
[59] Demeter, Dimitrija, *Porin*, Grech, Zagreb, 1995, str. 71.
[60] Županović, Lovro. *Vatroslav Lisinski* (*1819-1854*). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1969, str. 356.

okolišu«.[61] Lik Klodviga predstavlja suprotnost cijeloj franačkoj strani te je zbog toga Klodvig nedužan stradao. Njegova narav bila je blaga, težio je poštenju i iskrenosti koju Franci nisu posjedovali, prema tome nisu mogli ni razumjeti.

Irmengardina sluškinja Klotilda istaknuta je kao pozitivan, ali pasivan lik koji se pojavljuje na početku i na kraju libreta. Njezina uloga sastoji se u služenju i savjetovanju Irmengarde. Stoga je Klotilda ostvarena kao potpuno epizodni lik. Uz glavne i sporedne likove, veoma važnu funkciju ima zbor, koji nije samo običan komentator, već je aktivni sudionik radnje.

Zbor se svojim nastupima savršeno uklapa u tijek zbivanja i vjerno opisuje sve događaje koji ga okružuju. Tako će se zbor pojaviti na početku ili na kraju činova gdje će svojim nastupom uvesti gledatelja u radnju ili će svojom dramatičnošću zaokružiti gotovi čin. Libreto opere *Porin* imao je gotovo iste nedostatke kao i prva opera *Ljubav i zloba*.

Demetru su se ponovile nepravilnosti kao što su to nepjesnički stihovi, siromašan rječnik i nedostatci koji su se pojavili u operi *Ljubav i zloba*, a Lisinski se po drugi puta suočio s nedovoljno dobrim libretom. Nažalost, nije doživio izvedbu svoje druge opere, ali su je s veseljem i zanosom gledali rodoljubi i publika toga doba. Klaić navodi kako je bolje »da je *Porin* tek danas došao na pozornicu. Ta i tim je dokazano, da 'dobra djela' nikad ne propadaju, da ih ne mogu sve tmine i paklene sile svladati: dobra djela kada tada izlaze na javu i stječu priznanja od zahvalnih epigona.«[62] Tako je uistinu i bilo, praizvedba opere *Porin* bila je 2. listopada 1897. godine po zaslugama intendanta Stjepana Miletića i tadašnjeg ravnatelja Hrvatskog narodnog kazališta Nikole Fallera. Faller je na nagovor Miletića pregledao cijelu partituru opere i učinio neke male promjene unutar nje. Praizvedbom opere *Porin* ravnao je sam Nikola Faller, dok je za redatelja bio odabran Julije Schwabe. Kao solisti su se istaknuli gosp. Vulaković u ulozi Kocelina (bariton), gđa. Brückl u ulozi Irmengarde (dramski sopran), gosp. Cammarot kao Porin (tenor), gosp. Aschenbrenner kao Sveslav (bas), gđa. Matoušek u ulozi Zorke (koloraturni sopran).[63]

Praizvedba opere bila je posjećena u velikom broju te je bila pravi kulturni i politički događaj sezone. Na kraju opere, publika je svojim dugotrajnim pljeskom i radosnim klicanjem iskazala zadovoljstvo i čast što su imali priliku čuti takvo veliko rodoljubno djelo. Sam Miletić je naglasio kako je u glumištu vladala prava *narodna slava* i

---

[61] Turkalj, Nenad. *Prema glazbi*: *zapisi o hrvatskoj glazbi*. Zagreb: Hrvatsko društvo skladatelja: Cantus d.o.o., 2003, str. 32.
[62] Klaić, Vjekoslav. *Vatroslav Lisinski i prve dvije hrvatske opere*. Zagreb St. Kugli, 1919, str. 28.
[63] Usp. Demeter, Dimitrija. *Porin*. Zagreb: GRECH, 1995, slika kazališnog oglasa praizvedbe *Porina*.

da se osjetio duh ilirskog doba. Također, Miletić je nadodao kako je večer praizvedbe opere bila jedna od najposjećenijih večeri koje će se on sjećati do kraja svoga života.[64]

Drugoga dana uoči praizvedbe sve su novine isticale prvu izvedbu *Porina* kao odraz rodoljubnog čina. Oduševljenje publike operom bilo je sve veće od predstave do predstave. Tako je vrhunac oduševljenja opera *Porin* doživjela 11. siječnja 1989. godine povodom godišnjice dovršetka stvaranja. Tadašnje novine *Obzor* govore kako »predstava *Porin* nije samo velik umjetnički događaj, nego je i veliko i dobro rodoljubno djelo.«[65] U tom smislu je opera *Porin* u Hrvatskom narodnom kazalištu doživjela više od sto izvedaba. U Zagrebu je odigrana premijera 7. ožujka 1993. godine pod ravnanjem maestra Nikše Bareze, a redateljem se istaknuo Petar Selem. Glede tradicije europskog narodnog kazališta devetnaestoga stoljeća, opera *Porin* je svakako pronašla mjesto u toj tradiciji. I pored svojih nedostataka, libreto opere pripada tradiciji hrvatske preporodne književnosti.[66]

[64] Usp. Demeter, Dimitrija. *Porin*. Zagreb: GRECH, 1995, str. 94.
[65] Ibid., str. 96.
[66] Usp. Paulik, Dalibor. *Hrvatski operni libreto*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga, 2005, str. 92.

3. 2. 3. Glazbeno umijeće Lisinskoga u operi *Porin* te rodoljubni elementi u arijama i zborovima

Lisinski je sve odlike Demeterova libreta iskoristio i u glazbenom smislu ostvario u najvećoj mogućoj mjeri. Svoje znanje i mogućnosti usmjerio je prema glazbi i njenim sastavnicama te su tako nastali zborski odlomci koji predstavljaju vrhunac tadašnje hrvatske zborske literature.[67] Istaknule su se i pojedine solističke arije, a svoje nadahnuće Lisinski je iskazao svojom uvertirom u operi *Porin*. Lisinski je težak posao u stvaranju opere *Porin* odradio profesionalno u skladu sa zahtjevima publike, ali i tadašnjega opernog skladanja. U partituri opere *Porin* Lisinski je ostvario veoma uspjele melodije, harmonije i instrumentaciju, a osobito se iskazao svojim kontrapunktskim vještinama koje su u pojedinim dijelovima opere zaista majstorski upotrijebljene. Klaić tvrdi kako se u operi *Porin* pojavljuje mnoštvo melodija od kojih bi moderan skladatelj stvorio ne samo jednu, već dvije ili čak tri opere stoga je zasigurno da u operi ima »obilatih prizvuka naše pučke glazbe i opće slovjanske.«[68] Poznato je da je Lisinski proučavao i dobro poznavao hrvatsku, češku i njemačku narodnu glazbu pa ne čudi činjenica da je u operi *Porin* prisutan duh narodne glazbe kojim je Lisinski najčešće progovarao kroz gotovo sva svoja djela.

Harmonija i kontrapunkt bili su rezultat stroge praške škole koja je pak svoj uzor imala u skladateljima klasike, Haydnu, Mozartu i Beethovenu. Prema tome operu *Porin* su prozvali klasičnom operom upravo radi »pravilne i lijepe harmonizacije, lijepoga i pravilnoga toka pojedinih dionica pjevačkih i orkestralnih, radi pravilne kontrapunktske obradbe.«[69] Lisinski je svoj harmonijski jezik i kontrapunktsko umijeće ostvario po svim pravilima normativne harmonije i polifonije.

U svoju glazbu nije uvodio nagle promjene kao što su to učestale i slabe modulacije, već je svojom pravilnom i jednostavnom glazbom želio doprijeti do svakog čovjeka a osobito do slušatelja amatera koji ne razumije onu *modernu glazbu*. U instrumentaciji svoje druge opere Lisinski se ugledao na Wolfganga Amadeusa Mozarta, koji je svaku skupinu instrumenata tretirao kao zasebnu cjelinu koja se ističe svojom jedinstvenom bojom te tako tvori jedinstvenu harmoniju. Instrumentacija Lisinskoga možda nije savršena u svim elementima, ali nije monotona već ima svoju posebnost, finoću

---

[67] Usp. Stipčević, Ennio. *Hrvatska glazba: povijest hrvatske glazbe do 20. stoljeća*. Zagreb: Školska knjiga, 1997, str. 175.
[68] Klaić, Vjekoslav. *Vatroslav Lisinski i prve dvije hrvatske opere*. Zagreb: St. Kugli, 1919, str. 27.
[69] Ibid., str. 27.

i stil kojim će uvijek odražavati svoju tipičnost. Tako se Lisinski operom *Porin* ponovno istaknuo kao »pravi 'Tonmaler' u instrumentaciji.«[70]

Forma opere *Porin* također je opera s brojevima podijeljena u svega 28 glazbenih brojeva. Lisinski je glazbom želio ostvariti dualizam između Franaka i Hrvata.[71] To je učinio na način da je protivnike Franke opisao značajkama europskog glazbenog romantizma, a vlastiti narod je opisao karakteristikama ranohrvatskog romantizma. Lisinski se već na samome početku istaknuo svojom uvertirom koja će se često izvoditi kao samostalna orkestralna kompozicija. Uvertiru, skladanu u sonatnom obliku, Lisinski je zamislio na sljedeći način: »Na polagani uvod svečanog, koralnog karaktera nadovezuje glavni dio uvertire u brzom tempu, izgrađen na dvije kontrastne teme.«[72] Lisinski je u uvertiri u strogom instrumentalnom stilu iznio glavne teme i njihove motive iz kojih je razradio kasnije pjevane dijelove u operi. Jedna od najuspjelijih i najljepših arija u hrvatskoj operi je arija Sveslava *Strogi oče na nebesi* pisana za bas. Molitvom starca Sveslava za Božju pomoć, Demeter je iznio ove stihove:

Strogi oče, na nebesi',
Odlučio ako jesi,
Da sloboda viek ne sine
Vrhu ove pokrajine,
Bar usliši molbu tu:
Milostivan, Bože, budi,
I iz mila sna ne budi
To nedužno više diete,
Da ne vidi lance klete,
Kojih ne ćuti sad u snu![73]

Lisinski će na prethodne Demetrove stihove stvoriti jednostavnu ariju s pomalo neobičnom, ali originalnom instrumentalnom pratnjom koja se svodi na dvoglasje između viole i violončela. Rodoljubne motive iskazat će korištenjem paralelnih terci i seksti.

[70] Klaić, Vjekoslav. *Vatroslav Lisinski i prve dvije hrvatske opere*. Zagreb: St. Kugli, 1919, str. 28.
[71] Usp. Andreis, Josip. *Iz hrvatske glazbe*. Muzikološki zavod Muzičke akademije Sveučilišta u Zagrebu : Sveučilišna naklada Liber, 1979, str. 91.
[72] Kovačević, Krešimir. *Hrvatski kompozitori i njihova djela*. Zagreb: Naprijed, 1960, str. 283.
[73] Demeter, Dimitrija. *Porin*. Zagreb: GRECH, 1995, str. 55.

Poznata Porinova tužaljka koju je Lisinski skladao kao veoma nadahnutu romancu, tenorska je arija *Zorko moja, Zorko mila*. U tužaljci Porin žali za svojom izgubljenom zaručnicom Zorkom. Na Demetrove nježne stihove: »Zorko moja, Zorko mila / Ti si meni sunce bila; / Zastire me grozna noć«, nadovezuje se zbor donoseći potpuno drugačiji ugođaj. Ovom pjevnom i ekspresivnom tužaljkom Lisinski je dokazao svoju stvaralačku vrijednost, a pritom se mogao izraziti na vlastiti način u kojemu se smatra istinskim romantičarom koji gaji osjećaje prema svojoj domovini.

Lisinski se operom *Porin* uspio približiti idealu za kojim su težili svi hrvatski preporoditelji. Tako je mladom skladatelju pošlo za rukom stvoriti »izvornu muziku, potpuno prožetu našim narodnim izražajem, o čemu svjedoče brojne stranice, a napose zborovi, među kojima je i popularni zbor Hrvatica 'Sva se bijeli opet gora…'«[74] Lisinski je u operi *Porin* dao veliku ulogu zboru, koji tretira kao punopravnog pokretača radnje. Svojim zborom Hrvatica *Sva se bieli opet gora* sa početka drugog čina, Lisinski je stvorio zborsko djelo koje će se svojom ljepotom i jednostavnošću uzdići i postati repertoarnim djelom ne samo hrvatske nego i europske literature. Hrvatske djevojke tražeći Zorku pjevaju pjesmu dočaravajući lirski ugođaj na sljedeće Demetrove stihove:

Sva se bieli opet gora,
Već pomoli glavu zora,
Pobjegoše noćne tmine,
Nij' daleko svietli dan;
Kad se vraća sve na svietu,
Svjetlost tjera tamu kletu,
Zašto i slobod da ne sine
U Hrvata opet stan?
Ne, ne, Bog je pun dobrote,
Vratiti će, što nam ote![75]

Lisinski je lirski ugođaj i vrijeme radnje, koja se odvija rano ujutro, dočarao nastupom ženskog zbora *a cappella*. Svitanje zore dodatno je naglasio dinamikom *piano* kao i zborom koji iznosi prve stihove u unisonu. Dionice je tretirao veoma jednostavno

[74] Kovačević, Krešimir. *Hrvatski kompozitori i njihova djela*. Zagreb: Naprijed, 1960, str. 283.
[75] Demeter, Dimitrija. *Porin*. Zagreb: GRECH, 1995, str. 29.

svodeći ih na jednoglasje i dvoglasje u kojemu je najviše koristio paralelne terce koje podsjećaju na narodni melos. Svoju jednostavnost i prozračnost glazbenog jezika Lisinski je ostvario jednostavnom primjenom harmonije i modulacijom u a-mol, da bi se zatim vratio u početni tonalitet, F-dur. Lisinski je svoj melodijski motiv iz *Zbora Hrvatica* kasnije upotrijebio i u ostalim svojim zborskim djelima te tako zapravo povezao svoj opus zajedničkom melodijskom sastavnicom. Prema mišljenju autora, možemo zaključiti kako je skladatelj rodoljubne motive u *Zboru Hrvatica* istaknuo već samim naslovom – Hrvatica – , a potom i proveo u glazbu. Početak ženskog zbora unisono i *a cappella* te kasnije dvoglasje u paralelnim tercama i sekstama možemo povezati s hrvatskom tradicijskom glazbom. Jednostavna melodija koja se nekoliko puta ponavlja tijekom skladbe također ukazuje na jedan od elemenata tradicijske odnosno narodne glazbe.

U operi *Porin* Lisinski je po prvi puta primijenio provodne motive (lajtmotive) koji se pojavljuju uz pojedine događaje i likove, a naročito su istaknuti u likovima Porina i Zorke. Svojim provodnim motivima Lisinski je želio najaviti nastup glavnih protagonista. Po prvi puta provodni motiv vezan za Porina pojavio se pred kraj prvog čina. Dakle, Lisinski je bio prvi hrvatski skladatelj koji je upotrijebio provodne motive, čime se stavlja uz bok njemačkomu skladatelju Richardu Wagneru, koji je svoj operni izraz temeljio na uporabi upravo takvih motiva. Lisinski je svojom operom *Porin* sredinom devetnaestog stoljeća predstavio »solidno operno djelo, ne zaostajući nimalo za prosjekom tadašnjeg opernog stvaranja.«[76] Svojim provodnim motivima, veoma uspjelim zborskim odlomcima, arijama gdje je solističke dionice oblikovao velikom virtuoznošću i uporabom koloratura, davši im time koncertni karakter, Lisinski je stvorio zaista veliku operu vrijednu divljenja. U glazbenom smislu *Porin* je u pojedinim dijelovima nadmašio i tadašnje europske opere, a da je libreto bio potpuniji, njegova opera bi u potpunosti predstavljala vrhunsko glazbeno-scensko djelo. No, kako je istaknuo Klaić, opera *Porin* bila bi jedinstvena u tolikoj mjeri da joj ne bi bilo dostojna nasljednika.[77] Lisinski je svojim solopopijevkama i zborskom glazbom zasjao u hrvatskoj glazbi devetnaestog stoljeća te je stoga šteta što se morao suočavati s prosječnim tekstopiscima i libretistima. Lisinski se tada mogao slobodno izraziti, što je rezultiralo velikim vokalnim djelima koja su se odlikovala romantičnošću uz naznake rodoljubnih motiva. U vokalnim djelima očituje se veliki skladateljev talent, koji ga je učinio utemeljiteljem hrvatske solopopijevke i zborske glazbe.

---

[76] Županović, Lovro. *Vatroslav Lisinski* (*1819-1854*). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1969, str. 359.

[77] Usp. Klaić, Vjekoslav. *Vatroslav Lisinski i prve dvije hrvatske opere*. Zagreb: St. Kugli, 1919, str. 41.

3. 3. Odraz rodoljublja u solopopijevkama i zborskoj glazbi Vatroslava Lisinskog

Na području vokalne glazbe u razdoblju ranog romantizma pojavila se jedna mala glazbena vrsta koja je skladateljima omogućila izražavanje širokog spektra osjećaja i stanja. Porijeklom iz Njemačke, *Lied* [78] je svoj vrhunac postigao u razdoblju romantizma postavši tako najznačajnijom vrstom mnogih romantičkih skladatelja kao što su Franz Schubert i Robert Schumann. *Lied* se odlikuje velikom izražajnošću, pjevnošću, naglasak je na vokalnoj dionici dok je klavirska dionica veoma diskretna.

U ozračju njemačkog *Lieda*, u Hrvatskoj je svoje solopopijevke počeo skladati i Vatroslav Lisinski. Proučavao je glazbene dijalekte te je tako upoznao solopopijevke izvan Hrvatske. Tako je otkrio i razradio svoj stil pisanja solopopijevki u duhu hrvatskoga narodnog jezika. On je, kao i ostali skladatelji solopopijevaka, polazio od melodije koja je bila karakteristična te je u sebi sadržavala specifičan muzički izražaj. Lisinski je napisao 67 solopopijevaka.[79] Tražeći stihove koji su odgovarali njegovom ranoromantičkom ukusu nailazio je na tekstove na hrvatskom, njemačkom, češkom i slovačkom jeziku te su tako nastale raznovrsne solopopijevke. Lisinski se prilagodio različitim jezičnim zahtjevima u solopopijevkama u tolikoj mjeri da ih je uglazbljivao na različitim jezicima i pri tome pisao sam stihove. To se odnosilo i na popijevke na njemačkom jeziku koje je, kako navodi Županović, Lisinski bio posvetio svojoj ljubavi prema Hedvigi Baan.[80] Lisinski je želio napisati solopopijevke koje bi mogla izvoditi Hedviga, a ujedno je htio obogatiti tadašnju literaturu u Zagrebu kojom je bio pomalo nezadovoljan.

Godina 1846. bila je značajna za Lisinskijev opus; tada je nastao najveći broj solopopijevaka na njemačke tekstove i prokomponiranih balada. Solopopijevka u kojoj se očituje veliki talent Lisinskoga balada je *Der Zufluchtsort* [*Utočište*] čiji je tekst napisao sam. Lisinski se odvažio i odabirao tekstove u kojima je emotivno stanje pojedinca odražavalo veliku životnu tragediju, odnosno njegovu potresenost i dramatičan završetak. Prema Županoviću, balada *Der Zufluchtsort* »predstavlja dramu 'u malom'.«[81], a priča koja se krije u stihovima ove balade izrazito je emotivna i zbog oblikovanja teksta i individualizacije glavnog lika predstavlja pravu dramatiku. U priči se radi o siromahu koji

[78] Njem. *Lied* = pjesma, solopjesma. Kao glazbeni žanr se pojavila već krajem petnaestoga stoljeća, a zadržala se sve do dvadesetoga stoljeća.
[79] Usp. Županović, Lovro. *Stoljeća hrvatske glazbe*. Zagreb: Školska knjiga, 1980, str. 179.
[80] Usp. Županović, Lovro. *Vatroslav Lisinski* (*1819-1854*). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1969, str. 177.
[81] Ibid., str. 184.

luta ulicama grada proseći od vrata do vrata, no nigdje ne nailazi na razumijevanje. Tako je otišao iz grada i došao pred neku kuću. Konačno ga je prihvatila starica i ponudila mu svoje gostoprimstvo. To će ujedno biti kraj njegova lutanja jer starica je personifikacija smrti. Po sadržaju, balada *Der Zufluchtsort* podsjeća na dvije Schubertove balade, *Der Erlkönig* [*Vilinski kralj*] i *Der Tod und das Mädchen* [*Smrt i djevojka*].

Lisinski je iste godine (1846.) skladao brojne solopopijevke od kojih su značajnije *Liebe und Ferne* [*Ljubav i daljina*], *An die Mädchen* [*Djevojkama*], *Die Botschaft* [*Poruka*], *Der blinde Fischer* [*Slijepi ribar*]. Nadalje, solopopijevka koja se istaknula svojim oblikom male dvodijelne pjesme i zanimljivom temom u kojoj je prisutna alegorija ljubavi je *An die Tanne* [*Jeli*], nastala 1849. godine. Njezini stihovi bili su nadahnuti jednom pjesmom iz njemačke zbirke narodnih popijevaka *Des Knaben Wunderhorn*. Autori njemačkih stihova koje je Lisinski uglazbio manje su poznati njemački pjesnici. Neki od njih su: Nikolaus Uhland, Adolf Bube, Philipp von Körber, Hyazinth von Schulheim itd. Od hrvatskih pjesnika, Lisinski je volio uglazbljivati stihove Petra Preradovića, Stanka Vraza, Ivana Kukuljevića Sakcinskoga i Ivana Trnskoga.

Rodoljubna tematika u stilu narodne lirske pjesme bila je prisutnija u solopopijevkama na hrvatske i na češke tekstove. Najbrojnije su dakako popijevke nastale na hrvatske tekstove prethodno navedenih pjesnika. Nekoliko solopopijevaka koje su se istaknule su: *Bělana* (na stihove S. Vraza, 1845.), *Na vjetar* (na stihove I. K. Sakcinskog, 1847.), *Tuga djevojke* (na stihove I. K. Sakcinskog, 1850.). Ipak, Lisinski je najviše bio inspiriran uglazbljujući stihove Petra Preradovića, kod kojega je pronašao raznovrsnost tekstnih sadržaja, pa su stoga i te solopopijevke među najboljima u njegovu opusu.

Prvi susret Lisinskog s Preradovićem rezultirao je solopopijevkom *Miruj, miruj serce moje* na tekst izrazito ljubavnog sadržaja. Solopopijevke *Tuga* (1851.), *Car Dušan* (1851.) i *Dvie ptice* (1852.) također su nadahnute stihovima Preradovića u kojima je Lisinski uočio odličnu pozadinsku priču. Tako je u popijevci *Car Dušan* naglašena povijesna tematika koju je Lisinski povezao sa situacijom u Hrvatskoj u doba narodnog preporoda. Na alegorijski tekst koji je svoju poveznicu imao ponovno u tadašnjim političkim i društvenim događajima u Hrvatskoj istaknula se popijevka *Ribar* na Preradovićeve stihove. Kuhač navodi kako je ova popijevka »ne samo u hrvatskoj, već u cieloj muzikografiji pravi amanet. L. nije samo pjesnika potpuno shvatio, već ga je

natkrilio, komentirajuć pjesmu glazbom tako genijalno, da to ne bi nitko riečima bolje umio.«[82]

Zrelost Lisinskoga očitovala se upravo u solopopijevci *Ribar* gdje je pokazao duboko razumijevanje za Preradovićevu alegoričnu misao te se u skladu s njome vodio napisavši lepršavu i skercoznu melodiju. Prvi susret Lisinskoga s češkom narodnom glazbom 1847. godine rezultirao je nastankom brojnih solopopijevaka na češke tekstove. U tom pogledu, godina 1849. bila je još jedna iznimno važna i plodonosna godina za opus Lisinskog kada je nastala većina čeških solopopijevaka. Prva solopopijevka, koja ne predstavlja izvorni rad Lisinskog, bila je *Nad Berounkoum pod Tetínem* [*Nad Berounkom pod Tetinom*] nastala 1848. godine. Lisinski je harmonizirao melodiju češkog skladatelja A. Jelena pod naslovom *Růže Tetínská* te je kasnije promijenio naziv popijevke u *Nad Berounkoum pod Tetínem*. Lisinski je svojim početnim radom, koji nije bio od velike važnosti za njegov glazbeni opus u cjelini, ali je bio od iznimne važnosti za njegovo daljnje stvaralaštvo češkog glazbenog melosa, učinio prvi korak prema upoznavanju češke glazbe.

Svoju prvu solopopijevku na tekst Bedřicha Václava Jablonskog Lisinski je skladao već godinu dana nakon harmonizacije svoje prve češke melodije *Jelena*. Svojim idiličnim sadržajem solopopijevka *Máj* [*Maj*] donosi pravi ugođaj češkog narodnog melosa koji je Lisinski već tada dobro poznavao. Lisinski je kao veliki rodoljub tražio i među češkim pjesnicima stihove protkane rodoljubnom tematikom, kao i one koji su veličali prirodu i njene ljepote, tj. dočaravali su idilu. Nadahnut takvom tematikom Lisinski je skladao nekoliko solopopijevaka kao što su: *Co blacho mé*? [*Što je blago moje?*], *Jinochovo přáňí* [*Mladićeva želja*], *Slavíček a starost* [*Slavuj i briga*] i *Vltava*. Posljednja popijevka *Vltava* istaknula se svojim rodoljubnim tekstom te je u njoj najviše sadržan češki glazbeni melos. Lisinski je stihove pjesnika Jaromíra Václava Piceka izrazio glazbom u potpunosti postigavši time izvrsno rodoljubno djelo.[83] Lisinski je rodoljubnu poruku Piceka upućenu slavenstvu iskazao jednostavnim glazbenim izrazom veoma osjećajne melodijske linije, koja slušaoca potiče na rodoljubni optimizam.

Povijesno-politički stihovi proizašli iz nepovoljne situacije slavenskih zemalja pod utjecajem Bachova apsolutizma Lisinskom su bili dodatni poticaj u stvaranju velike rodoljubne solopopijevke. Rodoljubna tematika također je prisutna u sljedećim solopopijevkama: *Má vlast* [*Moja domovina*], *Po boji* [*Nakon bitke*], *Otčina* [*Domovina*] i

[82] Kuhač, Franjo Ksaver, *Vatroslav Lisinski i njegovo doba*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1904, str. 180.
[83] Usp. Županović, Lovro. Vatroslav Lisinski i češki narodni melos, *Zvuk*, 13, 1967, 79, str. 1-7, str. 3.

Vojenska píseň [*Vojnička pjesma*]. Sve one nastale su značajne 1849. godine. Solopopijevku *Vojenska píseň* Lisinski je skladao na veoma uspjeli tekst Jablonskog. Njezina posebnost je, kako izvještava časopis *Zvuk*, u tome da je »od takvog češkog izražaja, da ne poznam ni jedne češke popievke, u kojoj bi staročeški ton bio bolje pogođen.«[84] *Vojenska píseň* ima velike sličnosti sa husitskim koralom[85] s kojim se Lisinski vjerojatno susreo proučavajući češku narodnu glazbu. Lisinski je umjetnički uspio dočarati povijesna zbivanja na području Češke i porijeklo češke narodne glazbe, upravo svojom melodijskom linijom koja podsjeća na starohusitski koral.

Lisinski je za svoje teme često uzimao tekstove češkog preporoditelja Bedřicha Václava Jablonskog čije je pravo ime Karel Eugen Tupý. Uz njega istaknuli su se sljedeći pjesnici: Karel Drahotin Marie Villani, Jaromír Václav Picek, Josef Krasoslav Chmelenský, Anka Vlastimila Růžičkova i najzastupljeniji pjesnik Václav Hanka. Godine 1852. Lisinski se susreo s pjesničkom zbirkom Václava Hanke. Na stihove pjesnika Hanke skladao je svoje posljednje dvije solopopijevke na češkom jeziku, *Život* i *Růže*. Ove dvije popijevke potpuno su kontrastne i u glazbenome i u tekstnome smislu. U solopopijevci *Život* Lisinski je ostvario osnovnu rodoljubnu ideju stihova na način varirane strofne solopopijevke, dok je u solopopijevci *Růže* ostvario lirski ugođaj romantičnom melodijom i istančanim harmonijama koje zajedno tvore prokomponiranu popijevku. Lisinski je svoj ciklus solopopijevaka na češkom jeziku završio u češkom narodnom stilu, stvorivši tako značajne popijevke ne samo za češki, već i za hrvatski narod. Time je neraskidivo povezao ta dva naroda. Među njegovim solopopijevkama važnu ulogu ima *Pěsan Slovačka* [*Slovačka pjesma*], jedina u Lisinskijevu opusu nastala na slovački tekst.

Ideja da napiše solopopijevku na slovački tekst pojavila se kod Lisinskog za vrijeme boravka u Mariji Bistrici 1846. godine. Naime, Lisinski je nakon uspješne praizvedbe prve opere *Ljubav i zloba* otišao u Mariju Bistricu kako bi se odmorio i pronašao mir. Tamo se susreo sa slovačkim rodoljubom Gustávom Zechenterom koji je kao i Lisinski bio oduševljen ljepotama Hrvatskog zagorja te je nadahnut ljepotama krajolika napisao stihove na slovačkom jeziku koje je potom Lisinski uglazbio. Solopopijevka *Pěsan Slovačka* nastala je 10. studenoga 1846. godine, a u ožujku sljedeće godine bila je tiskana u Grazu. Tako je 1847. godine popijevka *Pěsan Slovačka* bila prvo tiskano djelo Vatroslava Lisinskog u Grazu. U svojoj popijevci *Pěsan Slovačka* koju je

[84] Županović, Lovro. Vatroslav Lisinski i češki narodni melos, *Zvuk*, 13, 1967, 79, str. 1-7, str. 4.
[85] Husitski koral je češka narodna duhovna pjesma nastala u prvoj polovici petnaestog stoljeća za vrijeme trajanja husitskih ratova čiji je predvoditelj bio češki reformator Jan Hus.

oblikovao kao malu dvodijelnu pjesmu, Lisinski je izrazio narodni ugođaj i prisutnost slovačkog narodnog melosa. Naročito se to vidjelo u melodiji koja se temeljila na intervalskim pomacima karakterističnim za slovačku glazbu kao što su intervali kvarte i kvinte, ali i na završetcima melodijskih fraza koji su gotovo uvijek završavale na terci akorda.

Lisinski je kao dobar poznavatelj slovačke narodne glazbe, a nadasve češke glazbe, unio u svoje popijevke značajke češkog i slovačkog glazbenog folklora. U odabiru folklorne građe za svoje popijevke koristio se elementima pojedinih hrvatskih regija na području sjeverozapadne Hrvatske. Lisinski je u svojemu glazbenom stilu i jeziku objedinio značajke folklora različitih regija unutar i izvan Hrvatske. Folklornom glazbom Lisinski se koristio na sljedeće načine: »vanjskim naturalističkim oponašanjem imitirao je ugođaj hrvatskog pučkog melosa… koristio se postojećim narodnim melodijama modificirajući ih prema vlastitoj koncepciji, podvrgnutoj ugođaju i logičnom razvoju djela… inspirirao se narodim melodijama i u njihovu duhu stvarao vlastite…«[86] Iz svega ovoga proizlazi da je Lisinski proučavajući postojeće narodne napjeve stvorio vlastita djela kojima je na najbolji mogući način želio podati obilježja hrvatskoga glazbenog folklora. To mu je u većini slučajeva polazilo za rukom te ga Andreis s razlogom smatra istinskim utemeljiteljem hrvatskoga nacionalnog glazbenog smjera.[87] Sadržajni raspon tekstova na koje je Lisinski pisao svoje solopopijevke je zaista raznolik. Najviše se koristio rodoljubnim i lirskim književnim predloščima. Ljubavna tematika najčešće je bila prikazana kao nemoguća ljubav gdje je romantična strana Lisinskog dolazila do pravog izražaja. Također, Lisinski je često za svoje teme uzimao događaje koji su se zbivali njemu osobno. Tako su teme lutalice, osamljenika, prosjaka, čovjeka koji je neshvaćen u društvu bile prisutne u nekim solopopijevkama kao i u zborskoj skladbi *Putnik* pisanoj za muški zbor.[88] U svojem opusu ostavio je 28 zborskih djela što je daleko manje od broja solopopijevaka, no u zborskim djelima Lisinski je zadržao onu istu originalnu ideju proizašlu iz proučavanja narodnih melodija i folklora i koju je rado koristio u svojim solopopijevkama.

Veoma uspjele harmonizacije dviju narodnih melodija koje je Lisinski vjerojatno bio zapisao po nečijem pjevanju ukazuju na prisutnost nacionalnog izraza s različitim

[86] Bezić, Jerko, Kos Koraljka. Prilog problematici folklornog i nacionalnog u opusu Vatroslava Lisinskog, *Arti musices*, 2, 1971, 2, str. 121-131, str. 123.
[87] Usp. Andreis, Josip. *Povijest glazbe*, 4. svezak, Zagreb: Liber Mladost, 1976, str. 206.
[88] Usp. Kos, Koraljka. *Hrvatska umjetnička popijevka*. Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 2014, str. 37.

elementima folklora koji se očituju u samoj građi napjeva. Riječ je o sljedećim napjevima: *Dika plava na srcu mi spava* i *More diko, di si za toliko* koje je Lisinski uglazbio za muški zbor. U obje zborske skladbe Lisinski je upotrijebio kadenciranje melodije na drugome stupnju durske ljestvice, čime je stvorio model harmoniziranja kojim su se kasniji skladatelji u velikoj mjeri koristili.[89] Lisinski je svoje zborove pisao za muški, dječji (»dietinski«) i mješoviti sastav. Gotovo sva djela Lisinskog za zbor bila su uglazbljena na hrvatskome jeziku, nekolicina njih na češkom i njemačkom jeziku, dok je posljednje sačuvano djelo Lisinskoga bilo na latinskome jeziku. Za ofertorij *Cum invocarem* [*Kad te zazovem*] (iz 1852. godine) Lisinski je pronašao inspiraciju u četvrtome Davidovu psalmu. Lisinski je u danima nastanka ofertorija bio u teškom materijalnom i psihofizičkom stanju te je daljnju snagu u posljednjim godinama svojega života pronašao upravo čitajući taj Davidov psalam. Stihovi psalma zapravo su molitva tjeskobnoga čovjeka, a glase ovako: Kad zazovem, usliši me, Bože, pravdo moja,/ti što me u tjeskobi izbavi:/smiluj mi se, usliši moju molitvu![90]

U svojemu ofertoriju za solosopran i mješoviti zbor uz instrumentalnu pratnju Lisinski je unio svoj vapaj uslijed teških životnih problema i posve ga obilježio svojom ličnošću. Zato je *Cum invocarem* prema Županoviću najviše autobiografsko djelo, koje odražava Lisinskog u potpunosti kao običnog čovjeka. Svaka zapisana nota u ofertoriju odraz je čovjeka koji je svakodnevno suočen sa životnim poteškoćama kojima nikako da dođe kraj.[91] Nadalje, religiozne motive upotrijebio je Vatroslav Lisinski u svoja dva istoimena zbora, *Otče naš*, napisana za muški zbor. Oba zborska djela nastala su na stihove pjesnika Ivana Trnskog. *Otče naš* u Es-duru nastao je 1846. godine i zvukovno i sadržajno je skromniji od prvog djela u kojemu je zrela faza Lisinskog dostigla svoj vrhunac. Naime, *Otče naš* u As-duru (iz 1851. godine) tvori jedinstvenu zaokruženu cjelinu u stvaralaštvu Lisinskoga. Harmonijski slog, zvukovna boja i sadržajna kakvoća u potpunosti su ujedinjeni i daju djelu iznimnu vrijednost. Lisinski na tome nije stao, pa su veoma vrijedna zborska djela nastala i na tematske tekstove iz ljubavne i rodoljubne lirike koji su među najzastupljenijima u zborskom dijelu njegova opusa. Tako su se od hrvatskih pjesnika koje

[89] Usp. Palić-Jelavić, Rozina. Društveni, politički i ideologijski kontekst stvaralaštva Vatroslava Lisinskoga na području zborske glazbe. U povodu 190. obljetnice rođenja Vatroslava Lisinskoga 200. obljetnice rođenja Ljudevita Gaja, *Povijesni prilozi*, 39, 2010, 39, str. 153-196, str. 181-182.
[90] Usp. *Biblija*, Kršćanska sadašnjost, 2016.
[91] Usp. Županović, Lovro. *Vatroslav Lisinski* (*1819-1854*). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1969, str. 236.

je Lisinski najviše volio uglazbljivati istaknuli sljedeći: Petar Preradović, Ivan Kukuljević-Sakcinski, Ivan Trnski, Dragutin Rakovac, Dimitrija Demeter i mnogi drugi.

Od čeških pjesnika na čije je predloške Lisinski skladao istaknuli su se Jaromír Václav Picek i Bedřich Václav Jablonsky, dok se za neke njemačke tekstove autorom smatra sam Lisinski. Godine 1848. Lisinski je za muški zbor napisao skladbu *Die Nacht* [*Noć*] na vlastite lirske stihove koje je prožeo razmišljanjima o umiranju, odnosno o smrti. U posljednjoj godini svojega života Lisinski je napisao tekst i glazbu za opijelo *Jeder Mensch muss sterben* ili *Nadgrobnicu* koji je bio izveden na njegovu pogrebu.[92] Nacionalni izraz Lisinskog očitovao se i u zborskim djelima na češke tekstove koji su bili usko povezani s češkom folklornom glazbom i češkim narodnim pjevanjem. Prema tome, 1849. godine nastale su tri veoma uspjele zborske skladbe: *Dobrou noc* [*Laku noć*], *Na Krkonoších* [*Na Krkonošama*] i *Vojenska píseň*. Pod utjecajem češkog narodnog melosa Lisinski je za vrijeme svojega boravka u Pragu skladao peteroglasni mješoviti zbor uz pratnju orkestra, *Na Krkonoších*.[93] Nastao je na tekst češkog pjesnika Jaromíra Václava Piceka koji je opisao sve ljepote češke zemlje, između ostaloga i planine Krkonoše koje se protežu uzduž češke i poljske granice.

Picek je u svojem tekstu kazao kako su te ljepote prirode izazivale veliko divljenje u češkom narodu. Lisinski je Picekovu misao razumio i izrazio »glazbom spontane invencije i toplinom misli što vuku porijeklo češkog pučkog pjevanja.«[94] Svojim je skladateljskim tehnikama, koje su tada bile u potpunosti razvijene, stvorio zborsko djelo kojim je iskazao poštovanje i privrženost češkom narodu i zemlji. Poznata je činjenica da je Lisinski jako dobro poznavao češki jezik i običaje te ne čudi da su mu i solopopijevke na češkom jeziku uspjele u potpunosti. No, zanimljiv je nastanak ove zborske skladbe koja je pisana za peteroglasni mješoviti zbor s udvostručenom dionicom tenora. *Na Krkonoších* je jedino zborsko djelo Lisinskoga koje je napisao za peteroglasni mješoviti zbor na češkom jeziku. Iako je bio teško bolestan, to ga nije nimalo omelo u skladanju zborskog djela koje je odisalo »radošću životnog optimizma.«[95] Stoga sagledavši uvjete nastanka zborske skladbe *Na Krkonoších*, skladateljevu zrelost koja se očituje u logičnom vođenju pojedinih

---

[92] Usp. Palić-Jelavić, Rozina. Društveni, politički i ideologijski kontekst stvaralaštva Vatroslava Lisinskoga na području zborske glazbe. U povodu 190. obljetnice rođenja Vatroslava Lisinskoga 200. obljetnice rođenja Ljudevita Gaja, *Povijesni prilozi*, 39, 2010, 39, str. 153-196, str. 183.
[93] Usp. Županović, Lovro. *Vatroslav Lisinski* (*1819-1854*). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1969, str. 225., bilješka 517.
[94] Županović, Lovro. Vatroslav Lisinski i češki narodni melos, *Zvuk*, 13, 1967, 79, str. 1-7, str. 4.
[95] Županović, Lovro. *Vatroslav Lisinski* (*1819-1854*). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1969, str. 225.

zborskih dionica kao i dobro poznavanje češke kulture i jezika, Lisinski je stvorio vrijedno zborsko djelo.

Ustrajnost Lisinskoga i u najtežim trenucima njegova života zaista je bila velika. Već sljedeće godine, 1850., na stihove omiljenog pjesnika Petra Preradovića, Lisinski je za mješoviti zbor napisao skladbu *Lahku noć*. Tematika ove skladbe ostvarena je na maštanju o noći, odnosno smrti koja će svakomu čovjeku doći. Realna, ali pomalo tužna tematika inspirirala je Lisinskog da napiše zborsko djelo za peteroglasni mješoviti zbor. U zborskoj skladbi *Lahku noć* glavnu melodiju povjerio je dionici prvog soprana, koji je vjerojatno trebao prenijeti glavnu sadržajnu misao. Lisinski je u zborski slog uveo i napisao dionice za sopran II, tenor I i II te bas dok je sopran I zamislio kao solističku dionicu.[96] U ovoj zborskoj skladbi Lisinski je pokazao svoju samostalnost i slobodu u skladanju što je još jedan znak skladateljeve darovitosti. Stoga možemo utvrditi da je Lisinski zborskom skladbom *Lahku noć* obogatio hrvatski zborski opus za još jedno vrijedno umjetničko djelo.

Zborski opus Lisinskoga valja zaokružiti trima najuspjelijim muškim zborovima, pisanima *a cappella*, a nastalim 1844. godine: *Prelja*, *Putnik* i *Tam gdje stoji gradić bijeli*. U tim trima izrazito lirskim zborovima Lisinski je ponovno pokazao svoj romantičarski duh i onu važnu karakteristiku romantizma koja se zasniva na individualizmu. No, Lisinskoga je prije svega privlačila narodna umjetnost i rodoljublje. Lisinski se prvi »napajao na čistom vrelu narodnog stvaranja, da bi našao put do novih vlastitih ostvarenja«[97] te tako stvorio vrijedna umjetnička djela na području vokalne glazbe. Svoj nacionalni glazbeni izraz obilježio je upotrebom folklornih obilježja s različitih područja, što je doprinijelo raznolikosti vokalnog opusa. Monotone i jednostavne teme nisu privlačile svestranog Lisinskog. U svojim vokalnim djelima koristio se rodoljubnim, lirskim, ljubavnim, povijesnim, autobiografskim temama itd. Kao i svakog romantičara, Lisinskog je posebno privlačila priroda i njezine ljepote koje je izrazio u svojim zborskim skladbama (npr. *Na Krkonoších*). Uz prirodu veže se pojam sela i grada, a uz selo je usko povezan folklor koji je Lisinski dobro poznavao. Folklorna glazba kojom se nadahnjivao Lisinski obuhvaćala je običaje sela, prigradskih naselja i gradova.[98] Stoga je njegov nacionalni izraz

---

[96] Usp. Županović, Lovro. *Vatroslav Lisinski* (*1819-1854*). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1969, str. 220.

[97] Andreis, Josip. *Iz hrvatske glazbe*. Zagreb: Muzikološki zavod Muzičke akademije Sveučilišta u Zagrebu: Sveučilišna naklada Liber, 1979, str. 93.

[98] Usp. Bezić, Jerko, Kos Koraljka. Prilog problematici folklornog i nacionalnog u opusu Vatroslava Lisinskog, *Arti musices*, 2, 1971, 2, str. 121-131, str. 129.

bio u potpunosti zaokružen i jedinstven. Sva vokalna djela Lisinskog, čak i ona u kojima se nije uspio do kraja izraziti, na svoj jedinstven način također su djela od velike važnosti. Sva ta djela u pozadini imaju neku priču koja je utjecala na njihov nastanak.

Cjelokupni vokalni opus Lisinskoga treba proučavati na jedan mudar i razuman način kako bi se u njemu pronašle stvarne vrijednosti koje je vokalna glazba Lisinskog posjedovala.[99] Kad bismo tako sagledavali ne samo vokalnu glazbu Vatroslava Lisinskog, već i sva njegova djela koja je u jedanaest godina stvaralačkog rada napisao, uvidjeli bismo da je Lisinski zaista utemeljitelj nacionalnog glazbenog smjera u Hrvatskoj. Ne samo da je bio prvi hrvatski skladatelj nacionalnih opera (*Ljubav i zloba* i *Porin*), nego je na područjima solopopijevke, zborske i instrumentalne glazbe dao djela izrazite ljepote. Sva djela Lisinskog, a naročito vokalna, proizašla su iz velikog rodoljublja koje je gajio još od svojih prvih napisanih djela – budnica. Svoju ideju o rodoljubnoj glazbi proširio je stvorivši kasnije nova djela »starog« Lisinskog.

[99] Usp. Andreis, Josip. *Iz hrvatske glazbe*. Zagreb: Muzikološki zavod Muzičke akademije Sveučilišta u Zagrebu: Sveučilišna naklada Liber, 1979, str. 93.

4. Obrada rodoljubne tematike u nastavi glazbene kulture na primjeru odabranih djela Vatroslava Lisinskog

U pedagoškom dijelu diplomskog rada prikazat će se mogućnost primjene Lisinskijevih glazbenih djela na nastavi Glazbene kulture. Kroz novu kritičku interpretaciju njegova glazbenog opusa detaljno će se prikazati jedan nastavni sat. Za artikulaciju nastavnog sata bit će odabrana glazbena djela prema vlastitom nahođenju, uz poseban osvrt na ona s rodoljubnom tematikom. Nadalje, prikazom nastavnog sata pružit će se širi horizonti rodoljubnosti Lisinskijeva glazbenog opusa budućim pedagozima u nastavi Glazbene kulture, a kasnije i Glazbene umjetnosti. To će biti prvi korak prema istraživanju i na koncu upoznavanju nedovoljno istraženog glazbenog opusa Lisinskog.

U nastavnom planu i programu za nastavni predmet Glazbena kultura Lisinskijev opus ne zauzima značajno mjesto. Razlog tomu krije se u malom broju sati nastave tjedno, ali i u otvorenijim modelima nastave u kojima se smanjuje obavezni dio nastave, a uvećava se nastavnikova sloboda u kreiranju operativnog plana i programa. Naime, Glazbena kultura se u svih osam godina osnovnoga općeg obrazovanja održava jednom tjedno, odnosno trideset i pet sati godišnje. Od ukupno osam godina učenja glazbene kulture, od četvrtog razreda osnovne škole započinje predmetna nastava, a od učenika se zahtjeva aktivno slušanje i upoznavanje glazbene literature, kao i upoznavanje s glazbenim pismom. I s najmanjim brojem sati tjedno (uz Likovnu kulturu), na Glazbenoj kulturi se ipak spominje Vatroslav Lisinski. U nastavnome planu i programu za osnovnu školu nalazimo sljedeće podatke:[100]

[100] Usp. *Nastavni plan i program za osnovnu školu*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2006, str. 74-78.
http://www.azoo.hr/images/AZOO/Ravnatelji/RM/Nastavni_plan_i_program_za_osnovnu_skolu_-_MZOS_2006_.pdf (pristup 21. veljače 2018.).

RAZRED	NASTAVNO PODRUČJE	GLAZBENO DJELO
6.	Slušanje i upoznavanje glazbe - pjevački glasovi -	V. Lisinski: *Ribar*
7.	Slušanje i upoznavanje glazbe - glazbala (drvena puhaća) -	V. Lisinski: *Večer*
8.	Slušanje i upoznavanje glazbe - glazbeno-scenske vrste(opera) -	V. Lisinski: *Zorko moja*, arija Porina iz opere *Porin*; uvertira operi *Porin*

Iz gore navedene tablice može se zaključiti da se kroz tri godine glazbenog obrazovanja od šestog do osmog razreda učenici upoznaju s Lisinskijevim opusom kroz gradivo skromna opsega, no visoke umjetničke vrijednosti. Učenici će steći primarno znanje o njegovu glazbenom opusu kroz slušanje i upoznavanje glazbe. Proučavajući glazbene primjere kao što su solopopijevke, orkestralne idile i dijelovi opera, učenici će uočiti svu raznolikost Lisinskijeva glazbenog opusa. Ovolik broj glazbenih djela je u rasponu od tri godine nastavnog obrazovanja nezamjetan i prema mišljenju autorice zahtijeva promjene s obzirom na to da se radi o najznačajnijem hrvatskom skladatelju u razdoblju hrvatskoga narodnog preporoda.

Međutim, u udžbenicima za Glazbenu kulturu izdavača Profil[101], predložena glazbena djela Lisinskoga u potpunosti se razlikuju od onih predviđenih nastavnim planom i programom. Naglasak je na solopopijevci *Dvije ptice*, zboru Hrvatica iz 2. čina opere *Porin* te na klavirskoj minijaturi *Mazurka* u Es-duru. Prisutnost Lisinskog u nastavnim udžbenicima postoji i razlikuje se od izdavača do izdavača. Spomenimo i udžbenike preostalih dvaju izdavača – Školske knjige i Alfe – koji su također odobreni za uporabu u nastavi od Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa. U udžbenicima izdavača Školska knjiga[102] broj Lisinskijevih djela nešto je veći, a istaknuta su sljedeća: budnica *Prosto zrakom ptica leti*, solopopijevka *Jutro* i *Ribar*, idila *Večer*, zbor Hrvatica iz 2. čina te arija

[101] Usp. Sikirica, Jelena, Marić, Saša. *Glazbena šestica*. Zagreb: Profil International, 2014, str. 81.
Ščedrov, Ljiljana, Marić, Saša. *Glazbena osmica*. Zagreb: Profil International, 2014, str. 13 i 72.
[102] Usp. Dvorak, V., Jeličić Špoljar M., Kirchmayer Bilić, E. *Allegro 4*. Zagreb: Školska knjiga, 2013, str. 32 i 33.
Dvorak, V., Jeličić Špoljar M., Kirchmayer Bilić, E. *Allegro 6*. Zagreb: Školska knjiga, 2013, str. 92 i 96.
Dvorak, V., Jeličić Špoljar M., Kirchmayer Bilić, E. *Allegro 8*. Zagreb: Školska knjiga, 2013, str. 52, 53 i 89.

Porina *Zorko moja, Zorko mila* iz opere *Porin* i ofertorij *Cum invocarem*. Kod posljednjeg izdavača, Alfe[103], pronalazimo svega dvije Lisinskijeve skladbe i to solopopijevku *Ribar* te zbor Hrvatica iz 2. čina opere *Porin*.

Proučavajući različite udžbenike raznih izdavača možemo zaključiti da su sve obuhvaćene Lisinskijeve skladbe namijenjene aktivnom slušanju glazbe uz postavljena pitanja. Dodatnim aktivnostima na nastavi Glazbene kulture ili Zbora moglo bi se bolje upoznati glazbeni opus Lisinskog i rodoljubnih motiva u njegovoj glazbi.

U nastavku slijedi detaljan prikaz prijedloga jednoga nastavnog sata Glazbene kulture u osnovnoj školi. Tema nastavnog sata jest ukazati na povezanost ove teme diplomskog rada s nastavnim gradivom u sedmom razredu osnovne škole. Naime, u tom razredu učenici prema nastavnom planu i programu na Hrvatskom jeziku[104] i Povijesti[105] obrađuju razdoblje hrvatskoga narodnog preporoda u kojem je Lisinski djelovao.

---

[103] Usp. Raguž, N., Lazarić, T., Gašpardi, A. *Svijet glazbe 6*. Zagreb: Alfa d. d.., 2004, str. 70-71. Raguž, N., Lazarić, T., Gašpardi, A., Štefanec Z. *Svijet glazbe 8*. Zagreb: Alfa d. d., 2010, str. 43.

[104] Usp. *Nastavni plan i program za osnovnu školu*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2006, str. 43. http://www.azoo.hr/images/AZOO/Ravnatelji/RM/Nastavni_plan_i_program_za_osnovnu_skolu_-_MZOS_2006_.pdf (pristup 6. ožujka 2018.).

[105] Usp. ibid., str. 288.

PRIKAZ NASTAVNOGA SATA

I. OPĆI PODATCI

Nastavna jedinica: GLAZBENI OPUS VATROSLAVA LISINSKOG S POSEBNIM NAGLASKOM NA RODOLJUBNA DJELA

Predmet: Glazbena kultura

Razred: 7. razred osnovne škole

II. ODGOJNO-OBRAZOVNI CILJEVI NASTAVNE JEDINICE

Cilj nastavne jedinice je upoznati učenike s glazbenim opusom Vatroslava Lisinskog. Učenici će kroz razne nastavne aktivnosti upoznati karakteristike i odlike rodoljubne glazbe na primjeru Lisinskijeva opusa. Također, kroz slušne i vizualne zadatke učenici će razvijati vlastito mišljenje i vlastite zaključke te će naučiti razumjeti određene glazbene pojave. Na koncu, svoje znanje o rodoljubnoj glazbi moći će primijeniti i nadograđivati daljnjim obrazovanjem te lakše razumjeti hrvatsku glazbu iz prve polovice 19. stoljeća.

III. KLJUČNI POJMOVI

Vatroslav Lisinski; rodoljubna/domoljubna glazba; hrvatski narodni preporod; budnica; Ljudevit Gaj (*Još Horvatska ni' propala*); hrvatski jezik i povijest; slušni primjeri Lisinskog – *Dvije ptice*, *Život*; solopopijevke rodoljubne tematike na hrvatskom jeziku; pjevački glasovi; dur i mol tonalitet; pjevna melodija; rani romantizam (prva polovica 19. stoljeća); punktirani ritam; arhaizmi (prosto, tuđinac,…); tempo; Ljudevit Gaj; Stanko Vraz; Dimitrije Demetar; Petar Preradović; Pavao Štoos; praizvedba prve opere Lisinskog; četveroglasni muški zbor; ženski zbor uz pratnju orkestra; budnica *Prosto zrakom ptica leti* (na tekst D. Demetra); prve dvije hrvatske opere (*Ljubav i zloba*, *Porin*); buđenje nacionalne svijesti; borba za narod i domovinu; slušni primjeri Lisinskog – *Mazurka* u a-molu, orkestralna idila *Večer* i solopopijevka *Ribar*; glazbeni sastavi

IV. ODGOJNO-OBRAZOVNI ISHODI

PREDMETNO-SPECIFIČNE KOMPETENCIJE	GENERIČKE KOMPETENCIJE	PODRUČNO-KORELACIJSKE KOMPETENCIJE
Učenici će:		
• na temelju aktivnog slušanja primjera zaključiti kakve su karakteristike rodoljubne solopopijevke • upoznati primjere koji nisu toliko zastupljeni u glazbenoj literaturi • usvojiti teorijsko znanje o Vatroslavu Lisinskom i njegovu opusu • pjevati budnicu *Prosto zrakom ptica leti* uz jasan izgovor i točnu intonaciju • razviti svijest o vrijednosti Lisinskijevih djela	• razvijati komunikacijske vještine • razvijati logičko razmišljanje • razvijati motivaciju za kreativno promišljanje i sudjelovanje na nastavi • razviti sposobnost širenja horizonata o samom skladatelju, a time i njegovim djelima te njihovu položaju u povijesnom kontekstu nastanka • razviti sposobnost povezivanja naučenih činjenica iz gradiva koje će kasnije moći primijeniti u stvarnome životu • razvijati otvorenost prema novim spoznajama	• upoznati značenje riječi rodoljublje općenito • korelacijom gradiva Hrvatskog jezika, Povijesti i Glazbene kulture zapaziti kontekst nastanka rodoljubne glazbe • prepoznati razliku između rodoljubnih i ostalih tekstova • upoznati političko-društvene prilike u kojima je nastajao Lisinskijev opus

V. NASTAVNE METODE / POSTUPCI

VERBALNE METODE	USMENO IZLAGANJE	Pripovijedanje, objašnjavanje, opisivanje i obrazlaganje nastavnog gradiva.
	RAZGOVOR	Katehetički i heuristički razgovor.
AUDITIVNA METODA	Aktivno slušanje Lisinskijevih glazbenih primjera te uočavanje razlika i sličnosti te vrste glazbenih sastava.	
METODA DEMONSTRACIJE	Prikaz različitih audio zapisa i jednog videozapisa.	
PJEVANJE	Pjevanje budnice uz jasan izgovor teksta i točnu intonaciju.	
METODA PISANJA	Zapisivanje najvažnijih podataka o nastavnoj jedinici na ploču i u bilježnice.	

VI. OBLICI NASTAVE

Frontalni oblik rada uz aktivno sudjelovanje učenika na nastavi.

VII. IZVORI I MATERIJALI ZA UČENJE I POUČAVANJE

7.1. NASTAVNA SREDSTVA I POMAGALA

- računalo s internetskom vezom
- projektor
- zvučnici
- ploča i flomaster/kreda

7.2. LITERATURA ZA PRIPREMU NASTAVNOG SATA

Paulik, Dalibor. *Hrvatski operni libreto*. Zagreb: Golden Marketing, 2005.

Rojko, Pavel. *Glazbenopedagoške teme*. Zagreb: Jakša Zlatar, 2012.

Rojko, Pavel. *Metodika nastave glazbe: teorijsko-tematski aspekti*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, 1996.

Stipčević, Ennio (ur.). *Vatroslav Lisinski: popijevke za glas i glasovir*, sv. 4. Zagreb: HAZU: Cantus, 2009.

Županović, Lovro. *Vatroslav Lisinski: (1819-1854): Život. Djelo. Značenje*. Zagreb: JAZU, 1969.
Županović, Lovro. *Izabrana djela. Vatroslav Lisinski*, sv. 2: *Zborovi*. Zagreb: Udruženje kompozitora Hrvatske, 1969.

VIII. ARTIKULACIJA NASTAVNOG SATA

UVODNI DIO

Nakon pozdrava i uvodnih riječi, metodom razgovora uvest ću učenike u današnju nastavnu jedinicu. Razgovor ću započeti isticanjem glazbe koja je bila važan dio ljudske svakodnevice za vrijeme trajanja ratova u Hrvatskoj. Riječ je o rodoljubnoj/domoljubnoj glazbi koja je po završetku rata postala toliko popularna da se izvodila i slušala širom Hrvatske te izvan naše domovine. Učenike ću upitati sljedeća pitanja: *jeste li se ranije susreli s riječju rodoljubno/rodoljublje ili domoljubno/domoljublje*? *Jeste li na hrvatskom jeziku i povijesti govorili o tome kada ste učili o hrvatskom narodnom preporodu*? *Prisjetite se, mi smo na glazbenoj kulturi pjevali jednu domoljubnu pjesmu Ljudevita Gaja. Kako se zvala*? (odgovor: budnica *Još Horvatska ni' propala*).

Svojim detaljnim pitanjima navodit ću učenike da se prisjete nastavnog gradiva iz Hrvatskog jezika, Povijesti pa i Glazbene kulture. Korelacijom triju nastavnih predmeta sami će zaključiti koje je značenje riječi rodoljublje te kako se ono može manifestirati u glazbi. Učenicima ću najaviti kako ćemo se danas posvetiti upravo rodoljubnoj glazbi na primjeru opusa jednog ranoromantičkoga hrvatskog skladatelja. Ime skladatelja učenicima neću odmah otkriti!

Nakon što ću s učenicima utvrditi značenje pojma rodoljubne glazbe koja nam je ujedno i tema nastavnoga sata, poslušat ćemo dva glazbena primjera. Prije samog slušanja učenicima ću postaviti jedan zadatak. Dobit će papir na kojem će biti prikazana dva spojena kruga, a njihov zadatak bit će u ta dva kruga[106] zapisati sličnosti i razlike između dvaju slušnih primjera. Aktivnim slušanjem primjera učenici će svaki zasebno odrediti i zapisati sličnosti i razlike koje ću potom upisati na ploču. Radi se o sljedećim slušnim primjerima:[107]

[106] Napomena: vidi u prilozima na str. 54.
[107] Napomena: cjelovit tekst solopopijevki vidi u prilozima na str. 56.

- Vatroslav Lisinski: *Dvije ptice* (na tekst Petra Preradovića)
- Vatroslav Lisinski: *Život* (na tekst Václava Hanke)

Na temelju odslušanog i zapisanog zaključit ćemo da je riječ o solopopijevkama rodoljubne tematike na hrvatskom jeziku (što su ujedno sličnosti između primjera), a razlike će se očitovati u tonskom rodu (duru, odnosno molu), pjevačkim glasovima (sopran – tenor), melodiji itd. Nadalje, radi se o ranoromantičkoj glazbi devetnaestog stoljeća, odnosno o glazbi hrvatskog narodnog preporoda čiji je najznačajniji predstavnik Vatroslav Lisinski. Prije nego ću učenicima kazati naslov solopopijevki, njihovo daljnje razmišljanje ću potaknuti sljedećim pitanjem: *koje biste naslove dali odslušanim solopopijevkama*? Kao i uvijek, učenici će davati kreativne i maštovite odgovore, a zatim ću im kazati stvarne nazive solopopijevki.

SREDIŠNJI DIO

Cilj središnjega dijela sata je predstaviti glazbeni opus Lisinskog s posebnim naglaskom na rodoljubne elemente. To ću postići tako da učenici ne samo kroz vizualan i slušni aspekt, već kroz aktivno pjevanje takve glazbe dožive rodoljubnu glazbu. Učenici će aktivnim muziciranjem shvatiti i pouku teksta, zapaziti način kretanja melodije te na koncu svojim glasovnim aparatom izvesti vrijednu glazbu koja je u hrvatskom narodnom preporodu bila vrijedna divljenja. Tu je dakako riječ o budnicama, a sam je Lisinski doživio velik uspjeh svojim prvijencem, budnicom *Prosto zrakom ptica leti*.

Središnji dio sata započet ću pjevanjem budnice *Prosto zrakom ptica leti* na stihove Dimitrije Demetra (1847. god.). Pjesma ima četiri strofe, ali za potrebe ove nastavne jedinice dovoljne su prve dvije strofe koje su i primjerene uzrastu djece. Tekst budnice glasi:

1. *Prosto zrakom ptica leti,*
   prosto gorom zvijer prolazi,
   a ja da se lancim' speti
   dam tuđincu da me gazi?

2. *Znam da moji pradjedovi*
   cijelim svijetom gospođahu;
   a ja jezik da njihovi
   u ropskome tajim strahu?

Tko ne voli umrijet prije,
u tom naša krv ne vrije! (2X)

Poradi velikog opsega melodije pjesme, čiji original doseže ton f2, transponirat ću je u C-dur kako bismo je lakše izveli.[108] Nakon što ću prvi puta sama izvesti budnicu, metodom razgovora od učenika ću zahtijevati što više informacija i mišljenja o pjesmi. Razgovarat ćemo o tekstu (starijim terminima kao što su prosto = slobodno, speti = svezati, tuđinac = stranac), melodiji koju karakterizira punktirani ritam i daje dojam vojničke koračnice, tempu koji je također pokretan, odnosno niti je prebrz niti je prespor (*Allegro giusto*[109]), mjestu i vremenu izvođenja ove pjesme, glazbenom sastavu za koji je uglazbljena (četveroglasni muški zbor) itd. Zatim ćemo krenuti na učenje pjesme po sluhu. S obzirom na arhaizme u stihovima pjesme, predlažem da se prvo izgovori tekst u ritmu. Kada učenici savladaju tekst, melodiju će također savladati bez poteškoća jer je prepoznatljiva i sadrži ponavljanja. Učenici će za mnom ponavljati dijelove pjesme dok je nauče u cijelosti. Proces učenja pjesme trajat će onoliko dugo koliko će učenicima biti potrebno da je u cjelini savladaju (ovisi o sposobnostima pojedine grupe učenika). Budnicu ćemo učiti uz vlastitu pratnju na postojećem instrumentu u razredu.[110] Nakon uspješno naučene pjesme uslijedit će teorijski dio gdje će učenici trebati nešto i zapisati.

Priča o mladom skladatelju nastavit će se njegovim prvijencem *Prosto zrakom ptica leti*. Pod pretpostavkom da učenici nešto znaju o Lisinskom, ovoga će puta učenici biti ti koji će pričati o skladatelju. Na Hrvatskom jeziku i Povijesti već su se upoznali s hrvatskim narodnim preporodom i njegovim predstavnicima pa će im i to biti od iznimne pomoći. Spomenut ćemo poznate pjesnike kao što su Ljudevit Gaj, Stanko Vraz, Dimitrija Demeter, Petar Preradović, Pavao Štoos i mnogi drugi, a svi oni su bili povezani s Lisinskim na određeni način. Razgovor s učenicima vodit će ka operama. Na ovome nastavnom satu bavit ćemo se operom *Porin* jer ćemo kasnije pogledati isječak videozapisa te opere. Lisinski se proslavio upravo prvom svojom operom *Ljubav i zloba,* praizvedenom u Zagrebu 28. ožujka 1846. godine. No, njezin veliki nedostatak bio je libreto koji je usprkos svojim doradama bio nezgrapan. Stoga je tek druga opera *Porin* postigla pravi uspjeh i postala ponosom samog skladatelja. U njoj je Lisinski iskazao svoje rodoljublje kroz

[108] Napomena: vidi u prilozima na str. 55.
[109] Spoj dviju riječi – *allegro* što znači veseo, radostan i *giusto* što znači pravi, po mjeri, primjeren.
[110] Pojedine škole imaju različito opremljene učionice. Neke sadrže klavir, neke pijanino ili sintesajzer, a neke pak ne posjeduju ništa pa se nastavnik treba sam snaći.

brojne arije, a nadasve zborove. Tu se ističe *Zbor Hrvatica* čiji sam naslov ukazuje na rodoljublje. Učenici će zapisati nekoliko važnih natuknica o nastavnoj jedinici u svoje bilježnice.[111]

Središnji dio sata zaokružit ću puštanjem videozapisa iz drugog čina opere *Porin* – Zbor Hrvatica *Sva se bijeli opet gora*. Učenicima ću prije samog puštanja videozapisa napisati na ploču tri zadatka koja će tijekom gledanja i slušanja trebati zapaziti. Zadatci će biti sljedeći:

1. Tko sve izvodi ulomak iz opere?
2. O čemu govori tekst?
3. Da li postoji sličnost s budnicama i rodoljubljem? Gdje?

Videozapis traje oko 6,50 minuta, što nije predugo s obzirom na trajanje koncentracije učenika. Zaključit ćemo da u izvedbi sudjeluje ženski zbor uz pratnju orkestra, da tekst govori o slobodi Hrvata, dakle o domoljublju, te da postoji povezanost s budnicama. Zapravo je to svojevrsna lirska (pjevna) budnica, na taj bih način učenicima objasnila tu povezanost. Tekst je tu osnovno sredstvo pomoću kojega se dočarava razumljivost radnje i povezanost s rodoljubljem, a glazba to samo potvrđuje i uljepšava.

Kako bi još dublje ušli u stvaralaštvo Lisinskog, učenicima ću za domaću zadaću zadati da istraže koji je bio prvobitan naslov budnice *Prosto zrakom ptica leti*, na čiji je tekst nastala te za kakav je sastav skladana.

ZAVRŠNI DIO

Posljednji ću dio nastavnog sata započeti kratkim ponavljanjem obrađenog gradiva. Nastavno gradivo utvrdit ću tako da učenicima postavim pitanja kako bi se prisjetili glavnih karakteristika rodoljubne glazbe u Lisinskijevu opusu.

- *O kojem glazbeno-stilskom razdoblju smo danas razgovarali*?
- *Kako se zove budnica koju smo naučili pjevati*?
- *O čemu govori budnica i koju pouku možemo izvući iz nje*?
- *Što smo danas naučili o skladatelju Vatroslavu Lisinskom i kakvu glazbu je on najviše skladao*?
- *Kako se zovu njegove prve dvije opere*?

[111] Napomena: vidi plan ploče na str. 57.

- *Iz koje smo opere gledali video-isječak*? *Na kojem jeziku je napisana opera* Porin?
- *Što je sve Lisinski skladao osim opera*? *Je li je skladao i solopopijevke*?

Učenici će odgovaranjem na postavljena pitanja detaljno utvrditi obrađene informacije o rodoljubnoj glazbi Lisinskog. Zaključit ćemo da je Lisinski bio veliki rodoljub i da je to u svojim djelima želio iskazati bilo tekstom, bilo glazbenim motivima ili nečim nama nepoznatim. Njegova želja za skladanjem rodoljubne glazbe proizlazi prvenstveno iz činjenice da je živio za vrijeme narodnog preporoda i da su upravo ilirci zaslužni što je postao skladateljem. Najviše je ostao zamijećen po svojim budnicama, solopopijevkama i djelima za zborove kao i po prvim dvjema hrvatskim operama. Budnica *Prosto zrakom ptica leti* na tekst D. Demetra govori o buđenju nacionalne svijesti, o borbi za svoj narod i domovinu, o slobodi i vrijednosti vlastitih korijena, vlastitih obiteljskih veza. Također, budnica donosi jasnu pouku koja nas upućuje da trebamo biti ponosni na svoje podrijetlo i domovinu te se boriti za vlastite ciljeve i ideale.

Nastavni sat ću zaključiti tzv. slušnom igrom čiji će cilj biti da učenici samostalno zaključe da je Lisinski pisao i djela za glasovir, orkestar itd. Ovom slušnom igrom ću napraviti uvod u sljedeći nastavni sat na kojem ću s učenicima obrađivati preostali opus Lisinskog, odnosno skladbe koje su učenici već čuli. Ukoliko ne preostane slobodnog vremena, zamišljenu igru realizirat ću na sljedećem satu. Učenici će na papiru dobiti tablicu[112] u kojoj će biti zapisani nazivi triju slušnih primjera (*Mazurka* u a-molu, orkestralna idila *Večer* i solopopijevka *Ribar*) te ponuđeni razni instrumenti i glazbeni sastavi. Njihov zadatak bit će odrediti glazbeni sastav za svaki slušni primjer te upisati u polje ispod naziv skladbe. Učenicima ću pustiti samo najvažnije dijelove skladbi odnosno glavnu temu (za svaki primjer pustila bih otprilike 1 – 1,5 minutu) dok ćemo na sljedećem nastavnom satu iste poslušati u cijelosti. Zahvalit ću se učenicima na pozornosti i aktivnom sudjelovanju na nastavi.

[112] Napomena: vidi u prilozima na str. 58.

IX. VREMENSKA ORGANIZACIJA SATA

UVODNI DIO	Pojam rodoljublja/domoljublja, korelacija triju nastavnih predmeta, dva slušna primjera – solopopijevke	10 minuta
SREDIŠNJI DIO	Pjevanje budnice *Prosto zrakom ptica leti* i kratka analiza	20 minuta
	Teorijski dio i zapisivanje natuknica o Lisinskom	
	Gledanje videozapisa – *Sva se bijeli opet gora* (Zbor Hrvatica) i kratka analiza	
	Domaća zadaća	
ZAVRŠNI DIO	Ponavljanje rodoljubne glazbe Lisinskog (budnica *Prosto zrakom ptica leti*, opera *Porin*, solopopijevke, zborska djela)	15 minuta
	Slušna igra na temelju triju različitih slušnih primjera iz Lisinskijeva opusa	

X. PRILOZI

Uvodni dio sata – slušni primjeri:

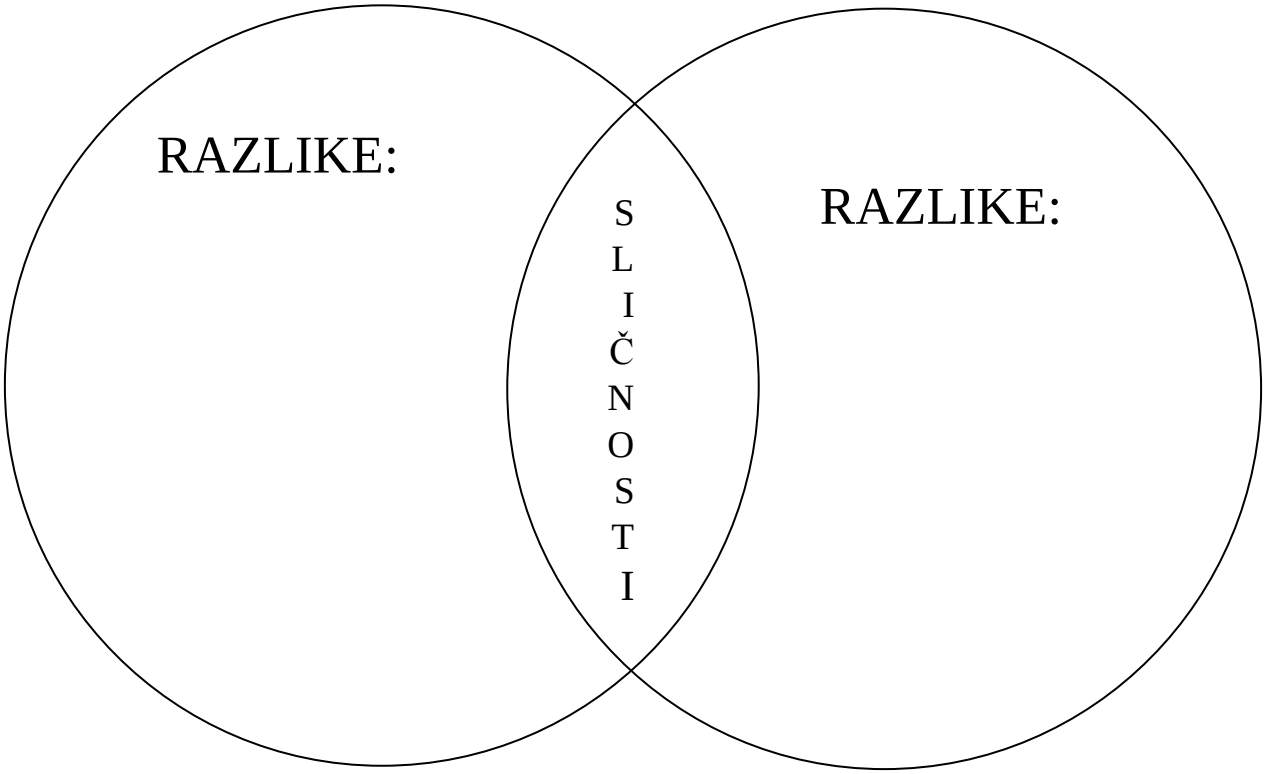

Središnji dio sata – pjevanje budnice:

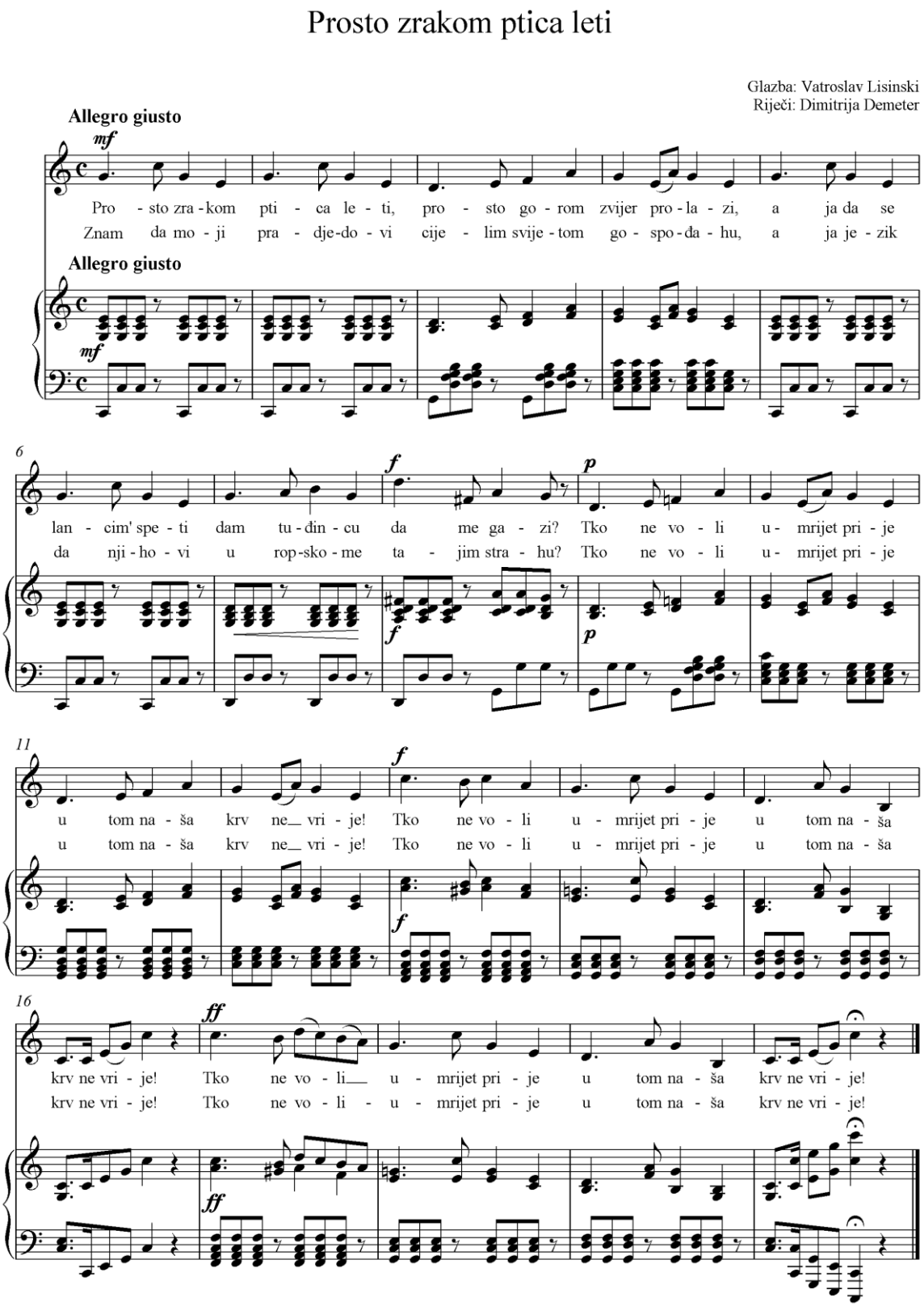

Dvije ptice (Petar Preradović)

Zabludila morska ptica
U daljine kopne zemlje
I susrela kosovicu,
Gdje u gaju slatko pjeva.

„Kako možeš pjevati tužna
U pustinji ovoj suhoj,
Gdje ni kapi vode nema?“

„Pjevahu i moji stari
U istome ovom gaju.“
Domovina, kakva bila,
Rođenom je sinku mila.

Život (Václav Hanka)

Narodi ne gasnu:
Dok im jezik živi;
Dok su silni, jaki,
Svatko im se divi.

Ali kad ih počne
Tuđi duh da tlači,
Tad, narodna vilo,
Suze lij' i plači.

Plan školske ploče:

VATROSLAV LISINSKI (1819. – 1854.)

- rodoljubna glazba -

- rani romantizam (hrvatski narodni preporod)
- rodoljubna djela: solopopijevke, zborska djela, dvije opere
- karakteristike rodoljublja: *sadržaj teksta*, okruženje i vremensko razdoblje u kojemu je djelovao Lisinski
- prva hrvatska opera *Ljubav i zloba* praizvedena je u Zagrebu 1846. godine
- druga opera *Porin* – uspješnija, *Zbor Hrvatica*

♪ V. Lisinski: *Dvije ptice*

♪ V. Lisinski: *Život*

♪ V. Lisinski: *Prosto zrakom ptica leti*

Videozapis s kanala YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=zL4EWeTH6g0 (pristup 6. ožujka 2018.).

Završni dio sata – slušna igra:

1. slušni primjer	2. slušni primjer	3. slušni primjer
Mazurka u a-molu	*Večer*	*Ribar*
GLAZBENI SASTAV: ?	GLAZBENI SASTAV: ?	GLAZBENI SASTAV: ?
Razvrstaj instrumente i/li glazbene sastave u tablicu za pojedini slušni primjer: SIMFONIJSKI ORKESTAR MUŠKI ZBOR GLASOVIR GLAS + GLASOVIR (pratnja) GUDAČKI KVARTET TRUBA FLAUTA + VIOLINA ORGULJE		

5. Zaključak

Vatroslav Lisinski smatra se jednim od najčuvenijih hrvatskih skladatelja u vrijeme hrvatskoga narodnog preporoda. Njegova djela prožeta su narodnim duhom, odnosno u njih je duboko utkana narodna atmosfera. Samim time, Lisinskijev glazbeni opus temelji se na rodoljubnim motivima, što je uvelike doprinijelo da ga se smatra velikim hrvatskim skladateljem. U prvom dijelu ovoga rada, koji govori o komplementarnom odnosu češke glazbe i Lisinskog, nastojala sam istaknuti njihov uzajamni utjecaj. Usto, Lisinski se okušao u stvaranju hrvatske glazbe s rodoljubnim elementima, baš kao što su češki skladatelji Antonín Dvořák i Bedřich Smetana doprinijeli stvaranju češke narodne glazbe i općenito razvoju češkoga nacionalnog stila.

Po dolasku u Prag Lisinski se zatekao u nepovoljnoj situaciji vezano za neuspjeh pri pokušaju upisa na konzervatorij. Ipak, ustrajnost i marljivost nisu mu dopuštale da odustane od daljnjega skladateljskog napredovanja. Naime, Lisinski je slušao privatne satove iz kontrapunkta i kompozicije kod profesora Jana Bedřicha Kittla i Karela F. Pitscha te je stekao potrebna znanja i vještine. U svom najplodnijem razdoblju stvaralaštva, Lisinski je napisao dvanaest solopopijevaka na češki tekst, zborove te uvertiru *Jugoslavenka*. Uvertira je time postala prvo izvorno djelo Lisinskog nastalo u Pragu, što je zasigurno plod skladateljeva neiscrpnog rada. Češki su mediji o mladom skladatelju objavljivali samo pozitivne kritike, a naročito nakon praizvedbe orkestralne idile *Večer*. Dakle, češka je publika uvidjela i prepoznala kvalitetu Lisinskijevih djela. Na činjenicu da je uživao veliku potporu čeških preporoditelja ukazuje i izdavanje albuma u koji su uvrstili dvije uglazbljene pjesme samog Lisinskog. No, postavljaju se i mnoga pitanja, a svakako valja izdvojiti pitanje jesu li se Česi bavili istraživanjem i evaluacijom Lisinskijeve glazbe nastale i izvedene tijekom njegova boravka u Češkoj.

U idućem dijelu ovoga rada usredotočila sam se na prisutnost rodoljubnih motiva u vokalnom i vokalno-instrumentalnom dijelu Lisinskijeva opusa. Prva skladba kojom se Lisinski proslavio bila je budnica *Prosto zrakom ptica leti*. Pjesnik je metaforičkim značenjem nastojao produbiti značenje slobode i ukazati na neophodnost poštivanja vlastitog, ali i tuđeg kulturnog identiteta. Zatim, u poglavlju rada koje govori o prvoj hrvatskoj operi *Ljubav i zloba* istraživala sam njezin nastanak, radnju i preradu libreta, karakterizaciju likova te naposljetku Lisinskijevu ulogu u stvaranju te opere. Prerade libreta prve opere bile su nužne poradi amaterskog pristupa Janka Cara koji nije imao

iskustva u pisanju opernog libreta. Stoga je Dimitrija Demeter pokušao, na nagovor Štrige, ispraviti pjesničke i gramatičke nedostatke prisutne u postojećem libretu. No, ni uglednomu pjesniku kao što je tada bio Demeter nije pošlo za rukom ispraviti sve nedostatke toga libreta. U tom se smislu nameće pitanje zašto Demeter nije uspio napraviti uspješnu preradu libreta koja bi ispunila očekivanja hrvatskih rodoljuba.

Na jednak način pristupila sam i drugoj hrvatskoj operi *Porin* u kojoj sam istaknula Demetrov libreto, osobine likova, i ulogu zbora te važnost solističkih arija, njihovu iznimnu vrijednost za hrvatsku glazbenu literaturu. S obzirom na dosad stečeno znanje i iskustvo u skladanju, Lisinski je svojoj drugoj operi pristupio mnogo ozbiljnije i slobodnije. Libreto *Porina* zasnovan je na tematici dugogodišnjeg rata između Hrvata i franačke vojske te su Hrvati pobijedivši postali slobodni i neovisni. Kroz pet činova opere isprepliće se ljubavni trokut između protagonista Porina, Zorke i Irmengarde te rodoljubnost koja se očituje u samoj tematici. Među trima zborovima – jedan za franačku stranu, a preostala dva za hrvatsku – ističe se poznati *Zbor Hrvatica* koji je postao sastavnim dijelom današnje zborske literature. Iako praizvedbu *Porina* Lisinski nije doživio, opera je od strane publike bila iznimno prihvaćena.

U radu sam također proučavala dio opusa usmjerenog na solopopijevke i zborsku glazbu. U poglavlju koje govori o solopopijevkama pisala sam o njihovu nastajanju koje je bilo pod utjecajem njemačkog *Lieda*, kao i o Lisinskijevu poznavanju jezika, što se očituje u trojezičnosti njihovih tekstova na češkom, njemačkom i hrvatskom. Surađujući s hrvatskim i europskim pjesnicima kao što su Petar Preradović, Stanko Vraz, Ivan Kukuljević Sakcinski, Ivan Trnski i Bedřich Václav Jablonski, Lisinski je ostavio solopopijevke od iznimne vrijednosti. Osim što je surađivao sa navedenim pjesnicima, i sam je pisao stihove za svoje solopopijevke u čemu je bio veoma uspješan.

Lisinski je u početku njemačke popijevke skladao inspiriran svojom djevojkom Hedvigom Baan. Valja istaknuti najznačajniju njemačku baladu *Der Zufluchtsort*, za koju je sam Lisinski napisao i stihove. Potaknut svojim životnim slomovima, skladatelj je na veoma slikovit način opisao prolaznost i bezvrijednost života. Od stihova hrvatskih pjesnika Lisinski je najviše volio uglazbljivati one Petra Preradovića, koji su najviše odgovarali skladateljevu stilu. Tako je veoma uspjela i danas izvođena solopopijevka *Ribar* kao i *Dvie ptice*, *Car Dušan*. Među posljednjim češkim solopopijevkama, ističe se popijevka *Život* čija je tematika stihova rodoljubna. Dakle, tematika solopopijevaka raznolika je. Lisinski se u svojim solopopijevkama nadahnjivao idiličnim pejzažima

Hrvatskoga zagorja te uopće rodoljubnim i lirskim motivima. Osim prethodno navedenih, Lisinski se koristio i ljubavnim motivima jer je i sam osjetio zaljubljenost i ljubav. Može se ustvrditi da je za svoje teme uzimao i svakodnevne događaje koji su se događali i njemu samome. Neke od takvih tema su motivi boema, prosjaka, ali i čovjeka koji je neshvaćen u društvu te traži svoje mjesto i ulogu u njemu. Proučavajući sadržaj Lisinskijevih solopopijevaka uočila sam njihovu aktualnost izvođenja u tadašnje doba, međutim postavlja se pitanje zašto se osim uz *Ribara* i *Prosto zrakom ptica leti* ne pridaje podjednaka pažnja i preostalim solopopijevkama koje su također značajne.

Lisinski se, osim operama te solopopijevkama, iskazao i skladanjem zborova. Njegov zborski opus upola je manji od broja solopopijevaka, no sama kvaliteta zborskih skladbi nipošto nije niža. Skladbe je pisao na više europskih jezika, a što se svakako odrazilo na njegov rad te mu osiguralo međunarodni ugled. Bitna značajka kojom se odlikuje njegov zborski opus jest raznolikost tema i njihov živopisni karakter. Pisao je za muški, mješoviti i dječji zbor *a cappella* i uz instrumentalnu pratnju. Jedno od najpoznatijih zborskih rodoljubnih djela bila je budnica *Prosto zrakom ptica leti* koju je kasnije preradio za četveroglasni muški zbor uz pratnju glasovira. Također, Lisinskijevo doba obilježila su mnoga politička previranja, a sam je Lisinski nadahnut idejama hrvatskog preporoda zborskim djelima uveličao te događaje.

U zadnjem dijelu rada govori se o samoj primjeni Lisinskijevih djela prožetih rodoljubnom tematikom u nastavi. U tom sam se poglavlju osvrnula na općeobrazovnu nastavu, odnosno na predmet Glazbene kulture. Radeći na artikulaciji nastavnog sata, ustanovila sam da će učenici steći predmetno-specifične, generičke te područno-korelacijske kompetencije. Prema tome, učenici će aktivnim slušanjem i pjevanjem Lisinskijevih odabranih djela razviti svijest o njihovoj vrijednosti, zatim će upoznati povijesni kontekst nastanka tih djela te će korelacijom triju nastavnih predmeta proširiti znanje o hrvatskom rodoljublju. Također, radeći slušne i vizualne zadatke učenici će oblikovati vlastito mišljenje i zaključke te će naučiti razumjeti određene glazbene pojave kao što su ritam, tempo, tonalitet i drugo. Nadalje, kako bi sat bio što produktivniji, upotrijebila bih frontalni oblik nastave uz aktivno sudjelovanje učenika na satu. Auditivna metoda i metoda pjevanja zauzimale bi središnji dio nastavnog sata u kojem bi učenici samostalno izvodili Lisinskijeva djela i kroz aktivno slušanje glazbe stvorili vlastita mišljenja glede skladateljeva rodoljubnog opusa. Uz aktivno muziciranje, važan dio nastavnog sata bit će usmjeren i na Lisinskijevo stvaralaštvo. Stoga naglasak neće biti

isključivo na poznatim operama, već i na učenicima manje poznatim solopopijevkama i zborskim skladbama, a koje su izrazito rodoljubnog karaktera (npr. *Dvije ptice*, *Prosto zrakom ptica leti*).

U uvodnome dijelu sata učenicima ću korelacijom unutar jednog nastavnog predmeta ukazati na obilježja budnice. Riječ je o dvjema budnicama: onoj Ljudevita Gaja *Još Horvatska ni' propala* i Lisinskijevoj *Prosto zrakom ptica leti*. Prema nastavnomu planu i programu, Gajeva se budnica izvodi na nastavi pa su učenici upoznati sa tematikom rodoljublja. Kao predložak za središnji dio sata uvrstila sam pjevanje budnice *Prosto zrakom ptica leti*. U tom smislu učenicima ću obratiti pažnju na tekst istaknute budnice koji na slikovit način u figuri ptice govori o slobodi. Nadalje, u glavnom dijelu sata učenike ću uz pomoć videozapisa upoznati sa zborom Hrvatica *Sva se bijeli opet gora* koji je prožet rodoljubnim motivima. Završni dio sata sastojat će se od ponavljanja nastavnog gradiva kroz koje ću s učenicima proći kroz nekoliko pitanja. Nastojat ću im ponovno osvijestiti najvažnije razdoblje Lisinskijeva djelovanja, sredinu 19. stoljeća, kada je započeo hrvatski narodni preporod koji će odrediti i rodoljubne motive u njegovoj glazbi. Smatram da su igre, a osobito glazbene, važne za razvoj i obrazovanje djece, stoga bih nastavni sat zaključila slušnom igrom. Kako bih bila što uspješnija u toj ideji, učenicima ću pustiti razne slušne primjere u kojima će imati određeni zadatak vezan za upoznavanje Lisinskijeva glazbenog opusa. Cilj igre bit će da učenici uvide raznolikost Lisinskijeva opusa kroz ostala djela čija se odlika ne očituje u samoj rodoljubnosti, već u obilježjima kao što su glazbene sastavnice, izvođački sastav i drugi pojmovi koje trebaju usvojiti. Time će učenici zadobiti i produbiti svoja znanja.

Nastavna jedinica *Glazbeni opus V. Lisinskog s posebnim naglaskom na rodoljubna djela* moći će se primijeniti na nastavnim predmetima kao što su: Hrvatski jezik, Povijest, Glazbena kultura, Povijest glazbe i *Solfeggio*. Dakle, nastavna jedinica pogodna je za općeobrazovnu osnovnu i srednju školu te za glazbene škole. Također, moguć je glazbeni projekt u okviru nastave Zbora i Orkestra ili pak na nastavi Pjevanja. Dodatno podizanje svijesti o važnosti očuvanja Lisinskijeve glazbene baštine postići će se osnivanjem glazbenih amaterskih društava u kojima će se na poseban način pridavati važnost Lisinskijevim glazbenim djelima. Aktualnost skladateljeva glazbenog opusa itekako bi se istaknula i ojačala kad bi se njegova najpoznatija scenska djela izvodila u Hrvatskome narodnom kazalištu te održavale svečane glazbene manifestacije i koncerti njemu u čast.

Proučavanjem glazbenog opusa Vatroslava Lisinskoga u ovome radu ustanovila sam da je upravo on bio među prvim hrvatskim rodoljubnim skladateljima te da je njegov glazbeni opus nedovoljno istražen. Iz toga proizlazi tvrdnja koja nas upućuje na daljnje razmatranje i istraživanje nedovoljno istraženoga dijela Lisinskijeva glazbenog opusa. U svojih dvanaest godina intenzivnog djelovanja kao skladatelj, pedagog i tekstopisac Lisinski je stvorio remek-djela iznimne vrijednosti koja su zauzimala – i danas zauzimaju, no ne u tolikoj mjeri – velik dio hrvatske glazbene literature. Svoj uspjeh doživio je ne samo zbog svojega skladateljskog umijeća nego poradi svoje jednostavnosti i skromnosti koja ga je opisala kao čovjeka. Svojim je djelima Lisinski dao jedinstveni pečat koji je izlazio iz skladateljeve glazbene duše i bez kojega ona ne bi zračila jedinstvenošću.

6. Literatura

Andreis, Josip. *Iz hrvatske glazbe*. Muzikološki zavod Muzičke akademije Sveučilišta u Zagrebu : Sveučilišna naklada Liber, 1979.

Andreis, Josip. *Povijest glazbe*, 2. svezak. Zagreb: Liber Mladost, 1976.

Andreis, Josip. *Povijest glazbe*, 3. svezak. Zagreb: Liber Mladost, 1976.

Andreis, Josip. *Povijest glazbe*, 4. svezak, Zagreb: Liber Mladost, 1976.

Bartók, Béla. Vom Einfluß der Bauernmusik auf die Musik unserer Zeit. U: Szabolcsi, Bence (ur.). *Béla Bartók: Weg und Werk*. Kassel & München: Bärenreiter & DTV, 1972, str. 168 - 173.

Bezić, Jerko, Kos Koraljka. Prilog problematici folklornog i nacionalnog u opusu Vatroslava Lisinskog. *Arti musices*, 2, 1971, 2, str. 121-131.

Biblija, Kršćanska sadašnjost, 2016.

Car, Janko, Demeter, Dimitrija. *Libreti opera Vatroslava Lisinskog*. Zagreb: Matica hrvatska, 1999.

Demeter, Dimitrija. *Porin*. Zagreb: GRECH, 1995.

Dvorak, V., Jeličić Špoljar M., Kirchmayer Bilić, E. *Allegro 4*. Zagreb: Školska knjiga, 2013.

Dvorak, V., Jeličić Špoljar M., Kirchmayer Bilić, E. *Allegro 6*. Zagreb: Školska knjiga, 2013.

Dvorak, V., Jeličić Špoljar M., Kirchmayer Bilić, E. *Allegro 8*. Zagreb: Školska knjiga, 2013.

Kassowitz-Cvijić, Antonija. *Vatroslav Lisinski u kolu Ilira*. Zagreb: Matica hrvatska, 1919.

Klaić, Vjekoslav. *Vatroslav Lisinski i prve dvije hrvatske opere*. Zagreb: St. Kugli, 1919.

Kos, Koraljka. *Hrvatska umjetnička popijevka*. Zagreb: Hrvatsko muzikološko društvo, 2014.

Kovačević Krešimir (ur.) i dr., *Muzička enciklopedija*, 1. svezak. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod, 1971.

Kovačević, Krešimir. *Hrvatski kompozitori i njihova djela*. Zagreb: Naprijed, 1960.

Kuhač, Franjo Ksaver. *Vatroslav Lisinski i njegovo doba*. Zagreb: Matica Hrvatska, 1904.

Nastavni plan i program za osnovnu školu. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2006., http://www.azoo.hr/images/AZOO/Ravnatelji/RM/Nastavni_plan_i_program_za_osnovnu_skolu_-_MZOS_2006_.pdf (pristup 21. veljače 2018.).

Palić-Jelavić, Rozina. Društveni, politički i ideologijski kontekst stvaralaštva Vatroslava Lisinskoga na području zborske glazbe. U povodu 190. obljetnice rođenja Vatroslava Lisinskoga 200. obljetnice rođenja Ljudevita Gaja, *Povijesni prilozi*, 39, 2010, 39, str. 153-196.

Paulik, Dalibor. *Hrvatski operni libreto*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2005.

Raguž, N., Lazarić, T., Gašpardi, A. *Svijet glazbe 6*. Zagreb: Alfa d. d., 2004.

Raguž, N., Lazarić, T., Gašpardi, A., Štefanec Z. *Svijet glazbe 8*. Zagreb: Alfa d. d.., 2010.

S. N.: bidermajer. U: Ravlić, S. (gl. ur.). Hrvatska enciklopedija [mrežno izdanje]. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, http://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=7492 (pristup: 25. listopada 2017.).

S. N.: Češka. U: Ravlić, S. (gl. ur.). *Hrvatska enciklopedija* [mrežno izdanje]. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=13318 (pristup: 06. listopada 2017.).

S. N.: Slavenski kongres u Pragu. U: Ravlić, S. (gl. ur.). *Hrvatska enciklopedija* [mrežno izdanje]. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=56594 (pristup: 17. travnja 2018.).

Sikirica, Jelena, Marić, Saša. *Glazbena šestica*. Zagreb: Profil International, 2014.

Stipčević, Ennio. *Hrvatska glazba: povijest hrvatske glazbe do 20. stoljeća*. Zagreb: Školska knjiga, 1997.

Ščedrov, Ljiljana, Marić, Saša. *Glazbena osmica*. Zagreb: Profil International, 2014.

Turkalj, Nenad. *Prema glazbi*: *zapisi o hrvatskoj glazbi*. Zagreb: Hrvatsko društvo skladatelja: Cantus d.o.o., 2003.

Žganec, Vinko. Lisinski i narodni melos, *Zvuk*, 15, 1969, 96-97, str. 288-293.

Županović, Lovro. *Stoljeća hrvatske glazbe*. Zagreb: Školska knjiga, 1980.

Županović, Lovro. *Vatroslav Lisinski* (*1819-1854*). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1969.

Županović, Lovro. Vatroslav Lisinski i češki narodni melos, *Zvuk*, 13, 1967, 79, str. 1-7.

Županović, Lovro. *Život i djelo Vatroslava Lisinskoga*, Zagreb: Muzička biblioteka, 1971.